

Opavská mince v rámci středověkého mincovnictví Horního Slezska

Borys Paszkiewicz

Krnovské knížectví – Jan nebo Jiří z Šelenberku (1493–1506–1523)¹

86. brakteátový haléř (Fbg 829/527)

Kapitální písmeno P zleva vetknutá lilie. Velmi špatné stříbro; 0,27 g, 0,18 g, 15,6 mm, nálezy: Gołostowice (1), hrad Cvilín (větší počet?).

Bylo známo šest exemplářů. Jeden, ze sbírky Huga barona v. Saurmy-Jeltsch, se ztratil v r. 1945 spolu se dvěma dalšími ze sbírky vratislavského Slezského muzea řemesel (druhý pocházel určitě ze sbírky G. Striebolla). Čtvrtý se nachází Moravském zemském muzeu v Brně. Pátý se prodal ve sbírce Emila Bahrfeldta. Emil Rzehak věnoval šestý, velice dobře zachovaný kus Městskému muzeu v Opavě. Neznámý počet, čili více než jeden, byla nalezena při vykopávkách na Cvilíně. Nevíme o exempláři, který byl v Národním muzeu v Krakově.

Mince je všeobecně připisována opavskému knížeti Přemkovi I. (1377 až 1433) jako nejstarší z jeho ražeb. Byla však nalezena pouze v pokladu z doby o století mladším v Gołostowicích u Strzelina, ukrytým po r. 1513, takže je těžké se smířit s tímto přidělením. Rovněž velice špatná kvalita kovu (podle Friedensburga byl haléř „ganz kupfrig“ a mince z Cvilína byly „převážně bronzové“) vypovídají o mnohem pozdějším datování. Se staršími mincemi se však shodují co do podoby – poměrně široký obvod a úzký okraj.

Tři exempláře známé z fotografie se mezi sebou nepatrně liší obrysem písmena P, ale i jejím reliéfem: vratislavský exemplář měl patu písmena rozdělenou brázdou (Saurma-Jeltsch, tab. VII, č. 362), která je na exempláři brněnském a Bahrfeldtově mělčí a nedosahuje horního konce písmene. Právě toto písmeno, díky své podobnosti s iniciálou na haléři Přemka Opavského č. 77, bylo základem dosavadního určení mince. Avšak tato shoda – ve světle epigrafiky, tj. nauky o nápisech – je velmi banální. Na haléři je zdobná kapitála P podobná písmenu z nápisu na křtitelnici v lublinské katedrále z 2. pol. 14. stol. Na Friedensburgově exempláři vidíme vnitřní výhonek, který není na těchto mincích pravidlem. Brakteát představuje kapitálku P s lilii umístě-

nou zleva, ale bez vnitřního výhonku. Podobně umístěné lilie měla iniciála k na haléřích č. 74 a 75, jež jsme připsali Kazimíru I. Osvětimskému, a iniciála a ratibořské kněžny Anny (č. 57). Forma písmene je méně charakteristická, setkáváme se s ní rovněž v 15. stol. Svislá brázda, charakteristická pro brakteát, která se v této podobě neobjevuje na dvoustranném haléři Přemka Opavského, vznikla z modelace písmene P pomocí obrysu, což na brakteátu vyvolalo propadení širokého plochy. Na haléři byl též obrys, ale v konečném výsledku dává minci jiný tvar.

Proto tvrdíme, že iniciála P v běžné podobě na brakteátu se může týkat jak Přemka I. Opavského, tak jiného panovníka či dokonce města. Musíme hledat až po polovině 15. stol. (s ohledem na nález v Gołostowicích) v rámci Slezska (co nejdříve, tj. i s Opavou), protože v sousedních zemích lze ražbu takové mince vyloučit. Pouze zde se ostatně objevila v nálezech. Mezi slezskými městy jde zmínit Pštinu (pol. *Pszczyna*, něm. *Pless*), jedno z center ratibořského knížectví, kterou v r. 1474 zabavil Václavu V. Matyáš Korvín a prodal ji za 20.000 uherských dukátů Jindřichu (Hynkovi) Mladšímu z Poděbrad; od něj přešla r. 1475 na Viktorína a v r. 1477 do rukou Jindřicha Staršího z Poděbrad; nejprve zástavou, později prodejem přešla do majetku Kazimíra II. Těšínského. Neexistovala tu tradice staršího mincování a pochybujeme, že by ho započali Poděbradové, když k tomu neměli svolení krále Matyáše. Více pravděpodobnosti máme u Kazimíra Těšínského, zvláště po Matyášově smrti r. 1490. Jestliže však po r. 1517 nenalézáme ambice k ražbě mincí ani u pozdějších vlastníků Pštiny, zdá se, že toto řešení přidělení mince musíme odmítnout.

Zůstává nám tedy interpretace iniciály jako znaku knížete. Odmítáme německou verzi jména *Polko*, s níž se nesetkáme na mincích, ani pečetích. Vyloučit můžeme i opavskou dynastii: vratislavský kanovník Přemek II. Starší (1433–1478) byl pouze nominálním spoluvlastníkem Opavy se svými bratry, Přemek III. Mladší, farář v Mödlingu, zase vůbec nevládl. Jan III. Zbožný, opavsko-hlubčický kníže (1445/9–1482) sám neužíval přídomek *Pius*, stejně jako Konrád Bílý svůj *Albus*. Přemysl II. Těšínský na heraldických deskách v těšínském zámku, které nesou jeho jméno, užil sice podobného P, ale písmeno je málo zřetelné a tudíž nevěrohodné. Do hry vstupuje ještě jeden hornoslezský vládce – Přemysl, kníže tošecký (pol. *Toszek*, něm. *Tost*) (1445 až 1484), v letech 1463–1465 majitel Újezdu. Mincování v tošeckém knížectví není podloženo písemnými prameny; tvrdí to F. Friedensburg, aby zde mohl zařadit brakteáty s písmenem T, ale nemusíme tomu věřit, zvláště když hornoslezský původ těchto brakteátů není rozhodně jasný. Můžeme vzít do úvahy i vratislavského biskupa Petra Nowaka (1448–1456), který disponoval právem ražby jako niský kníže. Známé niské mince, jak brakteáty, tak obou-

stranné halěře, představují především motivy sv. Jana a Jakuba, či znak biskupství, vlastní osobě biskupa nevěnují tolik prostoru. Brakteát navíc nevypadá jako biskupská mince. Drobné lilie nemůžeme interpretovat jako prvek biskupského znaku, když bývaly častou ozdobou knížecích iniciál.

Tradici mincování těšínského knížectví v 15. stol. známe dostatečně a zde se s brakteáty nesetkáme. Jinak to bylo v knížectví tošeckém, které sousedilo s hodně větším a ekonomicky silnějším opolským knížectvím, kde byla ražba brakteátů velmi rozvinutá. Přemysl Tošecký, počínaje razit minci *in crudo radice*, by přijal za vzor ražbu hospodářsky dominantního souseda, jímž bylo opolské knížectví. (S Mikulášem I. Opolským byl Přemysl spřízněn, měl za ženu jeho dceru Machnu). Rovněž bídná kvalita kovu, jakož i váha mince, se přizpůsobují opolským brakteátům. V Gołostowicích doprovázelo jediný exemplář s písmenem P celkem 351 opolských brakteátů. Tošecký kníže by tu využil mimiker, které často vysledujeme u ekonomicky slabších vydavatelů mincí (typickým příkladem jsou halěře z Głogówku, které se přizpůsobily vzhledu polských denárů), v naději přiživit se na ziskové inflační ražbě bilonové mince prováděné polskými knížaty v Prusku. Pruské záležitosti nebyly Přemyslu nijak cizí i z jiného úhlu pohledu, neboť v r. 1456 velel českému žoldáckému oddílu loupícímu v okolí Lubawy. Jeho mincování by netrvalo dlouho a konec by mu přivodila reforma Matyáše Korvína z přelomu let 1474/1475, již byla knížata donucena přijmout králem stanovenou míru mince.

To vše by mohlo být akceptovatelné, nebýt nálezu na Cvilíně (*Lobenstein*). Bohužel byl publikován jen velice povrchně, a přes úpornou snahu získat ve Slezském zemském muzeu v Opavě více podrobných informací, kde má být přechováván, se to nezdařilo. Podle výtahu z referátu Vlasty Šikulové, předneseného na IV. československo-polské konferenci v Krnově r. 1986, bylo na hradě Cvilíně, který krnovský kníže Mikuláš IV. (1437–1452) získal od opavských knížat, ve 30. let. 20. stol. nalezeno zařízení středověké mincovny včetně několika desítek brakteátů. V Šikulová s mincovnou spojuje dva typy brakteátů, „převážně bronzových“, jež byly nalezeny ve větším počtu: náš č. 86 a další, té samé velikosti a výroby, dosud neznámý (bohužel ho nepopsala).² Z toho J. Sejbalovi vyplynulo, že brakteát razil „tajně“ na Cvilíně ve 20. let. 15. stol. Přemek I. Opavský. Tento soud je vnitřně rozporný, protože umístění iniciály knížete na minci vylučuje tajnost ražby.

Existence mincovny na Cvilíně není v pramenech neznámá. V r. 1517 na zasedání slezského sněmu těšínský kníže Kazimír II. přiznal (vůči obviněním ratibořského knížete Valentina), že – ve shodě či na přání polského a litevského krále Zikmunda a českého a uherského Ludvíka – připravoval na tomto hradě falešné mince na válku s Moskvou. Sice, jak vyjasnil, nevyrazil samot-

né mince a připravil pouze mincovní střížky či též plechy (*die Platten*), ale lze připustit, že uvedení do provozu bylo spjato s existencí celé dílny. Ta mohla vzniknout *ad hoc*, buď výše zamýšlenou akcí, nebo dříve. *Terminus post duem* zde však musí být r. 1490, datem smrti Matyáše Korvína, který měl plnou kontrolu nad krnovským knížectvím, Cvilín nevyjímaje, což dle mého soudu vylučuje zřízení zde mincovny.

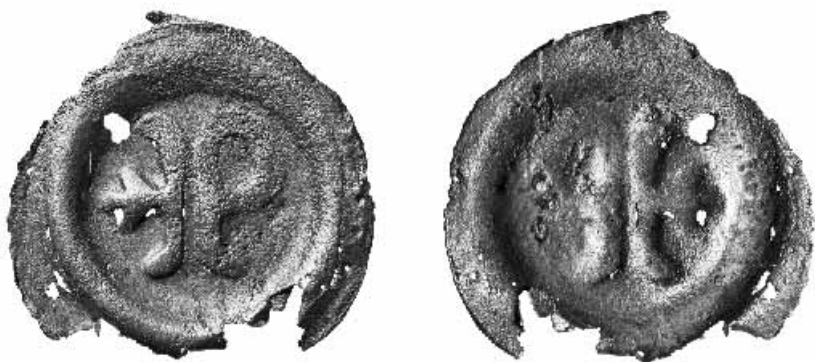
Po jeho smrti se knížectví snažila ovládnout hlivická kněžna Barbora, dcera Mikuláše VI. Krnovského a poslední z krnovské přemyslovské větve. V r. 1493 však dal král Vladislav II. krnovské knížectví s Cvilínem nejvyššímu komořímu českého království Janu ze Šelenberku spolu se všemi knížecími právy. Ta byla vypočítána, mincovní právo mezi nimi sice chybělo, ale privilegium svoluje k využití i knížecích práv zde nevyjmenovaných. Takže když v r. 1506 přenesl král léno na jeho syna Jiřího (zetě Barbory), obdařil majitele krnovského knížectví stejnými právy jako ostatní slezská knížata, aniž ho nadal knížecím titulem. Skutečného potvrzení mincovního práva se Jiří dočkal teprve r. 1515. Již dříve, v r. 1511, se dohodl se slezskými knížaty na centralizované ražbě halěrů ve Vratislavi. V r. 1523 prodal knížectví Jiřímu I. Hohenzollernskému z rodu braniborských markrabat, jehož syn Jiří Fridrich zahájil v Krnově bohatou mincovní produkci. Hrad Cvilín v té době již nesl název Šelenburk (*Schellenberg*).

Za dobu, kdy se na Cvilíně razilo, je možné určit léta 1490–1511; dobu nestabilní vlády Barbory do r. 1493 raději též nebrat do úvahy – zůstávají roky 1493–1511. Odpovídá to – opírajíce se o frekvenci (a spíše absenci) v nálezech – chronologii brakteátu s P. Nic nám to ovšem nepoví o smyslu písmene. Jestliže se V. Šikulová mylí a nálezy z Cvilína neoznačují místo vzniku brakteátů, můžeme tvrdit, že označuje místo jejich oběhu. Razit by je mohli nikoli na Cvilíně, ale v Krnově, ale v tom případě by šlo o minci krnovského knížectví.

Znakem Šelenberků, obdobně jako jiných větví rodu Buziců, je lebka kance vpravo. Umístění této figury na minci následovalo obecně známý svídnický brakteát. Jestliže Jan nebo Jiří nechtěli vstoupit do otevřeného sporu se Svídnicí a Vratislaví, které pečlivě střežily mincovní pořádek ve Slezsku, musely sáhnout po jiném motivu. Jako nejpravděpodobnější se jeví, že tu zapůsobil mechanismus podobný tomu, který kdysi přinutil syny Vladislava Vyhnance, aby na své první mince dali motiv jejich již dávno nežijícího otce. Mincovní právo Šelenberků do r. 1515 nebylo jasně stvrzeno, pouze skryto ve všeobecném balíku „knížecích práv“. Proto byl na mince umístěn znak skutečného nositele knížecích práv – knížete Přemka I. Byl to skutečně nejznámější člen opavsko-krnovského rodu, jehož následovníky byli Šelenberkové (Barbora Krnovská sice nepocházela z přímé linie od Přemka I., ale

hrad Cvilín mu patřil). Výše zmíněná praxe se používala ještě v 15. stol. Nejtypičtějším příkladem jsou mince Janova, které stále nesou jméno císaře Konráda III., jenž v r. 1142 město obdařil mincovním právem. Jiným příkladem jsou mince Würzburgu, na nichž od poč. 13. do konce 15. stol. se objevuje monogram BRVNO EPS würzburgského biskupa z let 1034–1045. Bruno byl sice kanonizován za světce, ale nikoli jako patron würzburgského kostela – tím byl a na mincích najdeme sv. Kiliána. Ve Švédsku za éry Kristiána I. (1457–1464) v období mezivlády a různých regentství v 2. pol. 15. stol. a na poč. 16. stol. se místo jména regenta (tak jak v Uhrách) objevoval opis SCS ERICVS REX – jméno „věčného krále“ Švédska (dočasně vládnoucího v letech 1156–1160). Jde tedy o odvolání se – sice v detailech různé – ke svatému patronu. Bližší analogií může být iniciála M na mincích Kožuchova z 15. stol., jež se hlásí ke kněžně Mechtyldě (zemř. 1318).

Existuje ještě jeden případ možnosti fungování písmene P jako znaku opavské dynastie. Je jím znak města Hlučína, na němž vidíme polovinu antonínského kříže na stupních (erb Jana Bělíka z Kornic, majitele města v letech 1474–1490), lilie (zřejmě znak Zvolských ze Zvole nebo pánů z Vrbna, vládnoucích zde v 16. stol.) a zejména písmeno P (dosud nevyjasněné).³ Z titulu správy věna Hedviky Olešnické, druhé ženy Mikuláše II. Opavského, byl Hlučín v letech 1385–1474 v rukou olešnicko-kozelských knížat, ačkoliv ležel v knížectví opavském. Písmeno P jim tedy připsat nelze. Možná se tedy ve znaku města objevilo jako výraz sounáležitosti s opavským dědictvím. Odpovídalo by to významu, který připisujeme písmenu P na brakteaú.

Halěř z Cvilína, av. – rv. (sbírka SZM v Opavě)

Pochopitelně, výklad zde nabízený je pouze hypotézou. Je možné, po bližším prozkoumání náleзовého materiálu z Cvilína - nepublikovaného a nepřístupného – by ji mohlo podpořit či zavrhnout (pamatujme, že se tam našel ještě nějaký jiný typ brakteátů). Domnívám se, že touto konstrukcí se mi podařilo spojit všechny známé prameny způsobem nepřekračujícím hranice pravděpodobnosti. Zcela určitě jde o hypotézu více pravděpodobnou než dosavadní přidělení ražby Přemku I. Opavskému, jež neodpovídá fyzickým rysům této mince a jejímu zastoupení v nálezech.)

Poznámky

1/ Překlad knihy Pieniądz Górnosłaški w średniowieczu. Lublin 2000, s. 258-263.

2/ ŠIKULOVÁ, Vlasta: Doklady ražby dutých haléřů z hradu Cvilína. Numismatický dopis, ČNS Opava, 1987/36-39, s. 3. Poznámka redakce: brakteát byl vystaven na stejnojmenné výstavě v muzeu a publikován v denním tisku. Jde o brakteátový haléř s polceným štítem s orlicí.

3/ Poznámka redakce: Někdy je odvozováno od jména Přemysla Otakara II., zakladatele města, čemuž nelze upřít logiku.

Unikátní guldiner vratislavského biskupa Jana V. Thurzo¹

Květoslav Growka

Když ve dnech 16. – 21. 4. 1508 pobýval ve slezské Nise český a uherský král Vladislav II. Jagellonský, přivítal ho majitel niského knížectví vratislavský biskup Jan V. Thurzo překvapivým darem, který v Čechách neměl obdoby. Byla jím velká stříbrná mince, taková, jakou v Kremnici vyrazil o dva roky dříve komorní hrabě Jan Thurzo. Uherská ražba nesla na jedné straně sv. Ladislava a na druhé královský znak s opisem hlásícím, že jde o minci Vladislavovu (MONETA . WLADISLAI . D . G . REGIS . UNGARIE); jen vedle štítu se skromně připomněl původce ražby TURSO. Zato slezská ražba se sv. Janem Křtitelem není mincí královskou, ale samotného biskupa – dominuje jí biskupův znak s jeho jménem (IOANNES . V. EPS . VRATISLAVIENSIS). Přítom nejde o pouhou shodu jmen Thurzo: zcela symbolicky tím syn Jan završil ambice svého otce Jana.

Jan Thurzo starší (1437–1508), zakladatel rodu, pocházel ze slovenské Levoče. V tehdejších Uhrách položil základy budoucího bohatství a slávy

*Revers guldineru se sv. Janem Křtitelem
(foto aversu na titulní straně)*

v důlním podnikání a obchodu s mědí a drahými kovy. V roce 1464 se přestěhoval do Krakova. Rostoucí bohatství mu umožňovalo kontakt s polským královským dvorem a přineslo mu členství v městské radě i funkci starosty. Se synem Jiřím (1467 až 1521) vytvořili obchodní společnost, která se roku 1495 spojila s rodinou augsburských finančníků Fuggery, což stvrdil i sňatek Jiřího s Annou Fuggetrovou, čímž prakticky ovládli těžbu mědi a stříbra a obchod s nimi nejen ve středoevropském prostoru. Otec se postaral též o další dva syny – Jan mladší a Stanislav se stali biskupy ve Vratislavi a Olomouci.

Budoucí vratislavský biskup Jan se narodil v Krakově 16. 4. 1466. Jako dvanáctiletého ho zapsali na krakovskou univerzitu, kde se roku 1484 stal bakalářem filosofie a počátkem roku 1487 magistrem. Poté si prohloubil vzdělání v Itálii na dvoře papeže Alexandra VI. Do Krakova se vrátil s titulem doktora práv a stal se profesorem, v letech 1498–1499 byl rektorem krakovské univerzity. Vzhledem k postavení svého otce se zúčastnil i několika diplomatických misí polského krále. V roce 1500 se stal vratislavským kanovníkem a o dva roky později i přes hlasy odpůrců koadjutorem vratislavského biskupa Jana IV. Rotha. Po jeho smrti se stal jeho nástupcem na biskupském stolci, konsekrován byl ve vratislavské katedrále sv. Jana Křtitele 22. 3. 1506; není bez zajímavosti, že svým bratrem Stanislavem, od r. 1496 biskupem olomouckým. To vše svědčí o úctě a vážnosti, jíž se rodina Thurzů těšila.

Pobyt v Itálii biskupa Jana – a stejně i jeho bratra Stanislava – ovlivnil setkáním s antickým světem; oba si jeho odkaz zájmem o humanismus a renesanci přinesli do svých sídelních měst. Biskupa Jana zaujalo především umění, stal se jak jeho sběratelem, tak mecenášem, vedle rukopisů, plastik a obrazů to byly i antické mince, jež ho okouzly. Zřejmě napomohly k tomu, že Jan Thurzo využil práva ražby vlastních mincí, které vratislavským biskupům náleželo od roku 1290. Zatímco česká královská mincovna v Kutné Hoře stále razila tradiční pražské groše, zadlužený král Vladislav II. nechal ve Slezsku vzniknout nové minci. Dal svému mladšímu bratru Zikmundovi, pozdějšímu polskému králi Zikmundu I. Starému, v dědičné léno hlohovské knížectví a roku 1502 svolil k otevření mincovny, která začala produkovat bílé groše.

K jejich ražbě přistoupila další slezská úřední knížata a též vratislavský biskup Jan V. Thurzo.

Známe několik podob biskupských grošů, dva z nich jsou opatřeny datem 1506 a 1507. První typ nese postavu sv. Jana Křtitele s beránkem u nohou, druhý má pouze světcovu hlavu na míse. Typologická řada se liší umístěním a tvarem štítu biskupova erbu s mitrou a berlou a štítkem s městským znakem Nisy, v níž pracovala mincovna. V návaznosti na groš z roku 1506 vznikla ona unikátní ražba s letopočtem 1508, označovaná jako guldiner, odkazující se na ražby v Západní Evropě. Měnové poměry v poslední třetině 15. století zde totiž vedly k zavedení nových těžkých mincí (na rozdíl od tradičních grošů, jimiž byla mince ze stříbrného plechu o průměru okolo 27 mm a hmotnosti cca 3 gramů) ražených z velmi kvalitního stříbra; například milánský teston obsahoval 9,3 gramu ryzího stříbra. Velké stříbrné mince sloužily zejména dálkovému obchodu a postupně se stávaly ekvivalentem obíhajících zlatých mincí z Porýní (rýnský zlatý) a uherských dukátů. Ale až Zikmund Habsburský uvedl v Tyrolsku na trh minci, která se stala předobrazem nové tolarové měny. Jeho guldiner měl v průměru 41 mm a obsahoval cca 31,8 gramu čistého stříbra. K intenzivní ražbě těžkých mincí došlo i v Sasku. V Čechách byla ražba zprvu jen obchodních mincí spjata s produkcí šlikovských tolarů z jáchymovské mincovny kolem roku 1520.

A mezi nimi stojí v zemích Koruny české výjimečná ražba biskupa Jana V. Thurza. Nebyla to ani medaile, ani mince určená k oběhu. Doposud zde byly známy jen tzv. tlusté pražské groše, piedforty (chlubné mince), odražky o mnohonásobné síle střížku a tím i o větší hmotnosti oproti běžným grošům, které sloužily svého druhu jako dar, vyznamenání. Thurzův guldiner byla rovněž reprezentativní ražba o malém počtu kusů (stříbro, průměr 47 mm, váha 34,12 g) svědčící o vysokém sebevědomí biskupa jako slezského knížete ve vztahu k samotnému českému králi. Nisko-otmuchovská část knížectví totiž nebyla lénem Koruny české, lenní hold skládali vratislavští biskupové jen z grodkovské části. Toto právně nevyjasněné postavení se projevilo i v dalším směřování biskupa Jana V. Thurza jako držitele mincovního regálu. Již v roce 1513 vyrazil v Nise zřejmě zkušební zlatý dukát, aby o dva roky později 31. 8. 1515 získal svolení římskoněmeckého císaře Maxmiliána I. k jejich oficiální ražbě. Jsou známy s letopočtem 1520. Je zřejmé, že ambiciózní vratislavský biskup a kníže se vědomě vymaňoval z právního rámce českého království hledaje oporu v říši, kde stoupaly vladařské ambice Habsburků. Ražbou dukátů se biskup Jan pomyslně narovnal s českým králem Vladislavem II. Jagellonským, který v Praze obnovil ražbu dukátů s portrétem sv. Václava. Biskup se mohl spolehnout na malou, leč reálnou dodávku zlata z dolů u Zlatých Hor, které od roku 1474 patřily vratislavským biskupům. Udělením

horního řádu městu v roce 1510 zde začal rozkvět dolování. Dukáty pak razili další vratislavští biskupové, byť jejich četnost a množství kopírovaly problematickou výtěžnost dolů. Biskup Jan V. Thurzo tak zahájil éru, v níž vratislavští biskupové vystoupali na pomyslnou první příčku velmocenského postavení ve Slezsku. A mince tvořily její viditelný symbol.

Poznámky

1/ Text byl publikován v katalogu: ŠOPÁK, Pavel a kol.: Znamení vertikál. Církevní a náboženský život českého Slezska od středověku po první světovou válku. Slezské zemské muzeum, Opava 2013, s. 186-187. Reagujeme tak na ztrátu této mince zapůjčené z Arcidiecézního muzea v Kroměříži do Slezského zemského muzea. Je však paradoxní, že nikdo tuto minci doposud neposoudil skutečně z numismatického hlediska, když vyloučíme – i výše uvedený – povšechný historický výklad. Až ztráta mince vyvolala takovou odezvu. Prof. Borys Paszkiewicz zpracoval článek Grosz złotowy biskupa wrocławskiego Jana Turzona, který bude otištěn v časopise Biuletyn Numizmatyczny. Informaci o něm přineseme v příštím vydání.

Padělky rakousko–uherských bankovek na stránkách dobového tisku

Jaromír Indra

II. část – korunová měna

Druhá část práce¹ o výskytu padělků rakouských bankovek ze zpráv v dochovaném německém denního tisku² je věnována bankovkám korunové měny.

Po zavedení korunové měny zákonem z 2. srpna 1892 č. 126/1892 ř. z. zůstávaly i nadále v oběhu bankovky i mince zlatníkové měny. Platnost starých bankovek byla oficiálně ukončena až 1. ledna 1900. U první emise bankovek v hodnotách 10 a 20 korun vydaných v roce 1910, „jejichž padělání bylo podle názoru Rakousko–uherské banky téměř nemožné“³, se s padělký setkáváme jen sporadicky - na rozdíl od masivního výskytu padělků druhé emise z roku 1902, ale i emisí z let 1904 a 1907 především v Haliči, v oblasti s velmi nízkou úrovní vzdělanosti. Překvapí i množství padělků nízkých nominálů nahrazujících během I. světové války v oběhu již chybějící stříbrné koruny a dvoukoruny.

Podobně jako u bankovek konvenční a zlatníkově měny byly padělky udávány do oběhu různými individui snažícími uplatnit své „výrobky“ ve špatně osvětlených hostincích a obchodech, v raním či podvečerním šeru na trzích atd.

Bankovka 10 korun vydaná 31. 3. 1900 (Pick – Richter č. 160)⁴

První zpráva o výskytu padělků pochází z *Budapešti*, kde byly říjnu 1902 zachyceny dvě padělané bankovky série 1242 č. 068887 a série 1292 č. 080028 zhotovené nedokonale tiskem z desky na modrošedém velinovém světle hnědém až nažloutlém papíře s ručně, červeným inkoustem dopsanými čísly sérií a sériovými čísly.⁵

Bankovka 20 korun vydaná 31. 3. 1900 (Pick – Richter č. 161)

V druhé polovině září 1904 bylo na trzích v *Kraňsku* a *Černé Hoře* zabaveno velké množství velmi zdařilých padělaných 20 korun. Vzhledem k tomu, že se dalo předpokládat, že se bankovky postupem času objeví i v dalších zemích monarchie, otiskly noviny popis falzifikátu. „*Barva bankovek vytištěných na velinovém papíře je žlutočervená až cihlově červená se žlutě zeleným podtiskem místo podtisku zeleného s obrazy včetně nápisů rytých rukou s pomocí kružítko a pravítka s chybějícími jemnými detaily – hrubými a místy přerušenými linkami a ornamenty a lišícím se tvarem obou číslic na obou stranách bankovky nahoře. S rozmazanými hlavami Austrie a Hungarie i malých ornamentů v rozích bankovky s chybějícím či silnějším šrafováním na postavách andělů, resp. na nose Austrie. Na německé straně bankovky s chybějící svíslou červenou okrajovou čárou v levém dolním rohu. Série a číslování nebylo rovnoběžné s dolním okrajem bankovky a vykazovalo u většiny falzifikátů obrácený akcent ‚á‘ ve slově ‚szám‘. Kromě podpisů guvernéra a generálního sekretáře lišících se tvarem na obou stranách falešné bankovky byly na maďarské straně následující nepřesnosti: slovo ‚becsi‘ místo ‚bécsi‘, ‚fointézeteinel‘ místo ‚föintézteinél‘, ‚törveynes‘ místo ‚törvényes‘ a ‚fotonacsos‘ místo ‚fötanácsos‘.“*

Do konce ledna 1906 bylo zachyceno 150 kusů padělků v Dolním Štýrsku, Kraňsku, Chorvatsku a ve městech Štýrském Hradci a Leoben – Donawitz a ojediněle také v Budapešti, Debrecínu, Vídni, Amstettenu, Villachu, Brenci, Terstu, Fiume a v Haliči. Padělky byly vyrobeny v Clevelandu v USA a do monarchie přivezeny vracejícími se vystěhovalci. V USA údajně obíhalo na 6 000 kusů těchto bankovek a bylo jen otázkou času, kdy se objeví v monarchii. Veřejnost byla rovněž upozorněna na nový typ padělku s nápadně červenými hlavami Austrie a Hungarie se sériovými čísly vytištěnými

na opačné straně bankovky a varována, aby věnovala pozornost při přijímání těchto bankovek od vystěhovalců.⁶

Bankovka 50 korun vydaná 2. 1. 1902 (Pick – Richter č. 162)

V září 1905 bylo ve *Vídni* u drobných obchodníků a prostitutek zabaveno několik exemplářů falešných rakouských padesátikorun na první pohled rozeznatelných od pravých rozdíly na maďarské straně. Postava sedící ženy s knihou vpravo měla „malé ospalé oči“ a „zakřivená ústa“. Místo slov v textu „törvényes erczpénzt“ je „torvényes erczvenzt“ a místo slova „fötonácsos“ je „fotonaczos“. Číslice 0 v obou hodnotách 50 umístěných na spodním okraji vpravo a vlevo jsou menší a silnější. Z padělání byl usvědčen šestadvacetiletý polský Žid střední, malé postavy s vyzáblým obličejem, ryšavým knírem a ryšavými, středně dlouhými fousy budící dojem plnovousu, oblečený do tmavých, spíše černých šatů, s černým promáčknutým měkkým kloboukem. Bankovky rozšiřoval v trafikách, malých obchodech a hostincích v doprovodu asi stejně starého muže malého vzrůstu se světlehnědými oboustrannými pejzy a vysoko vyholenou bradou, oblečeného v světlehnědého žaketu a pláště a asi pětatřicetileté prostovlasé drobné polské Židovky.⁷

Ve *Stanislavově* v dnešním Polsku byli v září 1909 zatčeni Chaim Schwalb, manželka již dříve v Londýně zadrženého Abrahama Fische a sedmadvacetiletý obchodník s dobytkem Jakob Weidenfeld, kteří rozšiřovali na týdenních trzích v Zablotowě padělky rakouských padesátikorun. Při osobní prohlídce Weidenfelda, který se nedávno vrátil z Londýna, nalezla policie 3600 korun v padělaných bankovkách. Během následných domovních prohlídek u více osob ve *Stanislavově* nebyly další falsifikáty nalezeny.⁸

V dubnu 1906 byla při odstraňování lešení na budově patřící Zodelu Auerbachovi ve *Stryji* v dnešním Polsku objevena plechová kazeta obsahující 203 kusů padělaných padesátikorun. O nález bylo uvedeno c. k. státní zastupitelství v Těšíně a c. k. zemský soud pro trestní záležitosti ve *Vídni*.⁹

Ve *Vídni* se v dubnu 1907 objevilo větší množství padělků zhotovených tiskem z desky. Z jejich rozšiřování byla podezřelá elegantní, velmi dobře oblečená mladá žena ve věku 22 – 24 let, platící při častých nákupech padesátikorunovými bankovkami, jejíž popis byl policií rozeslán do všech vídeňských hotelů, obchodů a kaváren.¹⁰

V lednu 1910 byli v *Londýně* pro podezření z padělání rakouských bankovek zatčeni Josef Peters a Koloman Albrecht z Uher. Známý budapeštský advokát Zoltan Takacs, odsouzený k dlouholetému vězení za padělání bankovek, požádal v roce 1909 bývalého hasiče Peterse o půjčku na jeho údajný vynález. Takacs a Peters odjeli nato do Paříže, kde se setkali s jistým inžer-

nýrem Albrechtem z Kapošváru a všichni společně odcestovali do Londýna. Teprve zde Petersovi došlo, že se jednalo o padělání bankovek. V jeho bytě pořizovali celou noc fotografie rakouských 50 a 100 korun. Zdařilé matrice Takacs uschoval, špatné Albrecht zničil. Mezitím ale došly Takacsovi peníze a obrátil se telegraficky na svou bytnou – majetnou vdovu z Budapešti, aby přijela do Londýna a převzala vedení jeho domácnosti. Ta skutečně do Londýna přijela, předala mu své úspory a očekávala, že získá díky vynálezu značný finanční obnos. Takacs však po převzetí peněz z Londýna zmizel. Oba jeho komplicové se pokoušeli na vlastní pěst zhotovit padělky bankovek, ale práce se jim nedařila. Spory mezi nimi nakonec skončily rvačkou, při které Peters hodil svému společníkovi do obličeje láhev s vitriolem, přihlásil se na policii a zde udal i komplice Albrechta. Oba byli vzati do vazby, kde během výslechu uvedli, že původcem myšlenky padělat bankovky byl Takacs, na nějž již vydala budapeštská policie zatykač.¹¹

Koncem února 1912 oznámilo c. k. ředitelství pošt a telegrafů v *Opavě* výskyt padělku bankovky v hodnotě 50 korun vydané v roce 1902 uložené v depozitu Rakousko – uherské banky od 14. února 1912. Banka zveřejnila postup výroby bankovky, podle něhož pachatel nejprve vyfotografoval obě strany pravé bankovky a obraz přenesl na chemicky upravený papír, po dalších příslušných operacích získal napodobeninu modrého bankovkového papíru. Chybějící červenohnědý podtisk bankovky získal tak, že nabarvil příslušná místa na červeno. Číslo sérií a číslování byla dopsána ručně červeným inkoustem. Falsifikát bankovky s nejasným a rozpitým tiskem byl označen jako nezdařený.¹²

Koncem roku 1913 se v *Praze* a v severních Čechách objevilo větší množství padělků podle dosavadních zjištění rozšiřovaných starší ženou oblečenou do černých šatů a zhotovovaných dosud neznámou skupinou falsifikátorů sídlící v okolí Prahy.¹³

V březnu 1914 byl ve *Vídni* zatčen pro podezření z padělání padesátikorun jistý Leo Borger, syn hostinského z Moravské Ostravy.¹⁴

Bankovka 100 korun vydaná 2. 1. 1902 (Pick – Richter č. 163)

Na základě anonymního udání byl počátkem října 1903 nedaleko *Aradu* (dnes v Rumunsku) zatčen šéf padělatelské bandy sedlák Josef Foltena. Jak vyplynulo ze zápisů v jeho deníku, na rozšiřování falešných bankovek se podíleli dva komplici jménem Mandi a Klarisalva. V té době byli na nádraží v Aradu zadrženi dva muži, kteří při zakoupení dvou jízdenek na rychlík do Budapešti požadovali výměnu bankovek v hodnotě 100 korun. Při osobní prohlídce bylo u nich nalezeno 40 000 korun ve falešných bankovkách.¹⁵

Na poštovním úřadě v *Tarnopolu* (dnes na Ukrajině) byla v březnu 1905 na nařízení vrchního poštovního komisaře ze Lvova provedena revize bankovek, při které byly zadrženy padělané bankovky v hodnotách 10, 20 a 100 korun v celkové hodnotě 50 000 korun. Podle odhadu bylo ve městě a okolí v oběhu množství padělků v celkové sumě přesahující 200 000 korun. K odhalení padělatelů byly ze Lvova vyslány skupiny detektivů.¹⁶

V květnu 1910 se na *Moravě* vyskytly velmi zdařilé nové padělané stokoruny zhotovené z fotografického negativu obou stran pravé bankovky a vytištěné světlotiskem zelenou barvou na načervenalý velinový papír s chybějícím podkladem z červeno-hnědých bodů. Číslo sérií a bankovek byla namalována ručně červenou barvou.¹⁷

V únoru 1912 přinesly noviny zprávu, že již téměř rok se v oběhu objevují výborně zhotovené bankovky padělků 100 korun, laikem jen těžko rozeznatelné od pravých. Papír, kresba a barvy věrně napodobovaly originál, odchylky byly jen v malých detailech kresby a v textu na maďarské straně bankovky. Doposud bylo objeveno 16 kusů těchto padělků. Existovalo důvodné podezření, že padělků bylo vyrobeno a dáno do oběhu velké množství. Snaha všech policejních úřadů v monarchii a především vídeňské bezpečnostní kanceláře vypátrat padělatele dosud vyšla na prázdno. Podle sdělení tisku se „jednalo zřejmě o geniálního padělatele vybaveného velkolepým technickým zařízením, jehož výrobky obíhaly v celé monarchii“. Z dosavadního stavu vyšetřování vyplynulo, že bankovky nebyly zhotovovány v Rakousku, ale importovány z ciziny. Jednalo se zřejmě o velkou hrozbu státnímu eráru, jak vyplývá se sdělení „vzhledem ke kvalitě padělků uvažuje Rakousko–uherská banka o vydání nových bankovek v hodnotě 100 korun“.¹⁸

Bankovka 10 korun vydaná 2. 1. 1904 (Pick – Richter č. 165)

V květnu 1905, krátce po zavedení nových desetikorun, byly v *Bílsku* v Polsku zadrženy první padělků, lišící se jen nepatrně barvou.¹⁹ V červnu téhož roku byl ve vsi *Nebory* v okrese Frýdek - Místek zatčen a předán krajskému soudu v Těšíně dvacetiletý nádeník Rudolf Malina z Prostřední Bečvy v okrese Vsetín, u kterého byla nalezena tužkou, perem a vodovými barvami dokonale nakreslená bankovka a padělaný cestovní pas.²⁰

V říjnu 1905 byli v *Bohumíně* zadrženi a krajskému soudu předáni dva navrátilci z Ameriky, u nichž byly nalezeny čtyři padělané desetikoruny vydané směnárníkem Gulou Debrowskym v New Yorku.²¹

V *Moravské Ostravě* byly počátkem roku 1907 zachyceny falešné bankovky typické nekvalitním papírem a nedokonalým špatným tiskem.²² V lednu téhož roku varovala policie před novým typem padělků - typickým hrubým

provedením a špatnou reprodukcí barev - lehce rozeznatelným od bankovky pravé. Rumělkově červená barva na pravé bankovce byla na padělků karmínově červená, text byl napsán rukou a ve slovech „Deset korun“ a dalších na rakouské straně zcela zkomolen, na maďarské straně zcela chyběl. Číslo bankovky a série byla napsána světle zelenou barvou, na maďarské straně bylo místo slova „Szám“ jen „Sam“.²³

Od začátku roku 1910 byly na území *Polské Ostravy* (dnes Slezská Ostrava) a *Malých Kunčic* (dnes Ostrava Kunčice) zadrženy v malých hostincích a obchodech tři kusy padesátikorun a šest kusů desetikorun - primitivně zhotovených padělků nakreslených inkoustem a vybarvených pastelkami, velmi snadno rozeznatelných od bankovek pravých. Pro podezření z padělání zadrželi četníci horníky Karla a Petra Žáčky, rovněž manželku horníka Annu Bannet a Augustina Dindielského obviněných navíc z krádeží drůbeže.²⁴

Rakousko-uherská banka upozornila v červenci 1907 na výskyt nových, velmi nepodařených padělků desetikorun zhotovených slepením tří hedvábných lístků - obou vnějších zcela nejasně znázorňujících fialové vyobrazení německé a uherské strany bankovky a zeleně kolorovaných s oboustranně velmi obtížně čitelným textem a chybějícími čísly sérií a sériovými čísly.²⁵

V březnu 1912 upozornila Rakousko-uherská banka na výskyt padělané desetikoruny modré barvy s rozpitým obrazem s nevýraznou kresbou hlavy. Číslo série a číslo bankovky byly vytištěny modrou barvou.²⁶

Bankovka 20 korun vydaná 2. 1. 1907 (Pick – Richter č. 166)

V červenci 1907 obdrželo vídeňské policejní ředitelství anonymní dopis se zprávou, že v jednom nejmenovaném městě v Sasku jsou hromadně vyráběny padělky rakouských 20 korun, pašované a předávané v obci *Trojmezí* v okrese Cheb a následně udávané do oběhu v Čechách. Vídeňské policejní ředitelství uvědomilo o celé záležitosti četnickou stanicí v Aši. Zahájené pátrání však nepřineslo žádné výsledky až do 26. července 1907, kdy manželka místního dělníka zaplatila v obchodě J. R. Prochera v Aši dvacetikorunou označenou později za padělek. Jelikož v témže obchodě byla před nedávnem přijata obdobná padělaná bankovka, provedlo četnictvo v bytě podezřelé domovní prohlídku, avšak bez výsledku. Během vyšetřování bylo zjištěno, že rodina dotyčné zdědila před nedávnem několik tisíc korun a bankovka, kterou žena platila, byla vyzvednuta ve spořitelně jako podíl z úroků. To jen potvrdilo skutečnost, že bankovka vyzvednutá ze spořitelny byl vysoce nebezpečný padělek rozeznatelný jen po pečlivém zkoumání.²⁷

V Praze vypátrala policie v srpnu 1909 padělatelskou dílnu, vyrábějící falzifikáty rakouských dvacetikorun charakteristických nezřetelným tiskem

obou ženských hlav. Všechny dosud policií zabavené bankovky měly stejné sériové číslo, na německé straně sérií 1339 a na maďarské číslo 043208. Pražské policii se po delším pátrání podařilo celou skupinu padělatelů pozatýkat. Během 18. srpna 1909 zatkla policie v Holešovicích tříadvacetiletého syna skladníka státní dráhy Josefa Ritku z Kolína, u kterého bylo nalezeno 30 kusů padělků zhotovených fotografickou cestou. Zatčený při výslechu uvedl, že padělatelská dílna se nachází v Kolíně ve sklepech ve Vyšehradské ulici. Okamžitě byla do Kolína vyslána skupina detektivů, kteří s pomocí místních četníků dům obklíčili a poté vtrhli do sklepení domu, kde překvapili padělatele při práci. Jednalo se o čtyřadvacetiletého typografa Veselého zaměstnaného v kolínské Bacherově tiskárně a jistého Dvořáka. Během prohlídky bylo nalezeno a zabaveno několik set padělků včetně technického zařízení. Z nalezené korespondence vyplynulo, že padělky byly dodávány především do Haliče. Tamnímu policejnímu ředitelství ve Lvově byla telegraficky sdělena jména distributorů falešných bankovek.²⁸

Počátkem listopadu 1911 zaplatil v místním hostinci Karla Raaba v *Dešné* v okrese Jindřichův Hradec neznámý muž za sklenici piva dvacetikorunou, z níž mu hostinský vrátil 19 korun 84 haléřů. Po zaplacení odešel neznámý spolu s místním krejčím Jakobem Zachem do Lovčovic v okrese Třebíč do hostince Elizabeth Zach, kde svou útratu ve výši 1 koruny a 78 haléřů chtěl uhradit opět dvacetikorunovou bankovkou. Protože jim však hostinská nemohla bankovku rozměnit, zaplatili hotově mincemi. Odtud neznámý odešel do Jemnice v okrese Třebíč, kde se jeho stopa ztratila. Mezitím se hostinský Jakob Zach, jemuž se bankovka zdála podezřelá, obrátil následující den na hostinského Karla Raaba o radu. Ten potvrdil, že bankovka je falešná. Dotyčná bankovka a nepochybně i druhá, kterou neznámý nemohl rozměnit, byla zhotovena rozstřížením pravé bankovky na dva stejné díly a přilepením ručně domalované části. Primitivní výrobek, okamžitě rozeznatelný, bylo možné použít jen ve špatném světle hostince nebo za šera na trhu. Obyvatelé byli proto varováni.²⁹

V dubnu 1912 otiskly noviny prohlášení Rakousko–uherské banky, že na dobytých trzích, v bankách a v pokladnách železničních stanic bylo zachyceno opět velké množství padělků rakouských dvacetikorun pocházejících ze stejného zdroje jako falsifikáty zachycené již v roce 1911 zhotovených fotografickou cestou a od pravých jen velmi těžko rozeznatelných. Bankovky, budící dojem masně lesklý (speckigen Glanz) byly vytištěny na silnějším a měkčím papíře s odlišným - jemnějším tvarem číslic a písmen v čísle série. Při zběžné prohlídce vypadaly jako pravé, ale vybledlé dvacetikoruny. Bankovky zachycené ve *Vídni*, *Moravské Ostravě* i v dalších městech monarchie, byly vždy rozpoznány – bohužel pozdě. Banka doporučila každou bankovku

si před převzetím rádně prohlédnout a sdělila, že během několika dnů budou ve všech městech monarchie vylepeny plakáty upozorňující na tyto velmi nebezpečné padělky a za odhalení padělatelů vypsala odměnu 10 000 korun, za určitých okolností až 20 000 korun. Z výše odměn je patrné, že šlo o velmi zdařilé a nebezpečné padělky!³⁰

U okresního soudu v dolnorakouském *Raabu* byl v dubnu 1912 projednáván zajímavý případ padělání bankovek. Pachatel zhotovil padělek tak, že pravou bankovku rozpůlil a k polovině pravé bankovky přilepil kopii druhé strany zhotovenou chemickou cestou na hedvábném papíře. Pachatel, jednatřicetiletý nádeník Karl Pigl, po zatčení ve Schweinburgu uprchl z četnické strážnice, ale sám se později přihlásil na policii ve Vídni. Jako důvod k padělání uvedl finanční nouzi.³¹

Bankovka 100 korun vydaná 2. 1. 1910 (Pick – Richter č. 167)

Rakousko – uherská banka sdělila v září 1911, že v *Čechách* byla zachycena falešná bankovka v hodnotě 100 korun zhotovená fotomechanickou cestou a budící dojem pravé bankovky. Další podrobnosti nebyly uvedeny.³²

V září téhož roku byl ve filiálce Rakousko–uherské banky v *Brně* zachycen nový, blíže nepopsaný typ padělku. Za dopadení padělatelů byla vypsána odměna ve výši 5000 korun.³³

Bankovka 100 korun vydaná 2. 1. 1912 (Pick – Richter č. 168)

Koncem roku 1915 byly v mnoha městech monarchie zachyceny padělky stokorunových bankovek s následujícími charakteristickými znaky: „chybějící čárka nad písmenem ‚a‘ ve slově ‚Bárki‘ na uherské straně bankovky, písmena maďarského textu jsou menší a tenčí s širšími bílými okraji než u bankovek pravých. Slova ‚Hundert Kronen‘ a obě velké číslice ‚100‘ na německé straně jsou na padělcích hladké, na pravé bankovce jsou díky měditisku hmatatelné. Papír padělků zhotovených slepením dvou samostatných listů aversu a reversu je měkčí než u bankovek pravých bankovek. Listy lze od sebe po navlhčení oddělit“.³⁴

V květnu 1917 byly v *Praze* zachyceny padělky stokorun lišících se od pravých následujícími markanty: „ve slově *Bárki* na maďarské straně bankovky chybí čárka nad ‚a‘, na některých exemplářích je čárka dopsána vodovou barvou, lehce vodou smytelnou, písmena na maďarské straně bankovky jsou tenčí, bankovky se zdají měkčí než pravé, jsou slepeny ze dvou tenkých samostatně tištěných stran, po navlhčení je lze lehce rozlepit.“³⁵

Rovněž v Praze odhalila pražská bezpečnostní kancelář dílem náhody v listopadu 1921 již dlouho hledaného nebezpečného padělatele bankovek. Koupající děti vylovily z Vltavy měděnou desku s rytinami negativů různých emisí bankovek. Pátáním bylo zjištěno, že desku zhotovila firma Löwy & Co. ve Filadelfii v USA na základě objednávky pražského fotografa Černého. Černý byl policií zatčen a během výslechu přiznal, že se již 13 let zabývá paděláním bankovek za účelem opatření takových finančních prostředků, které by mu umožňovaly díky jím vynalezeného postupu okamžité rozpoznat padělanou bankovku. Podle vyjádření expertů byl jeho vynález reálný a v budoucnu použitelný ke zcela jistému rozpoznání falsifikátů. Černý ve své dílně zhotovil nejprve 370 kusů rakouských stokorun, později dvaceti a dvou korun. Po převratu vytiskl značný počet bankovkových kolků, jimž opatřil rakouské padělané bankovky. „*Jedná se bezpochyby o jednoho z nejnebezpečnějších padělatelů, jakého znají dějiny kriminalistiky,*“ zakončily noviny svou zprávu.³⁶

Bankovka 20 korun vydaná 2. 1. 1913 (Pick – Richter č. 169)

Vzhledem k výskytu velkého množství padělaných bankovek v hodnotě 20 korun v zimě 1912 bylo rozhodnuto vydat nové bankovky, jejichž paděláním by mělo být obtížnější než u bankovek vydaných v roce 1907. S tím souvisí i větší náklady spojené s jejich výrobou. Bankovkám, jejichž tisk byl zahájen v lednu 1913, je věnována i větší pozornost při výstupní kontrole z tiskárny, což zvyšuje náklady na jejich vydání. Roční náklady na tisk bankovek Rakousko–uherské banky vydaných v letech 1866 – 1904 v hodnotě 100 miliónů zlatých činily v průměru 160 000 korun ročně. Pokud se ale odečtou ztracené nebo jinak zničené - tedy v oběhu nenabídnuté bankovky k výměně - činí celková suma 80 000 korun. Zajímavé také je, že k zachování původního počtu 23.149.737 kusů bankovek v hodnotě 5 zlatých v oběhu během osmi let muselo být každoročně nově vydáno 14.737.386 kusů. Doba oběhu jedné bankovky byla asi 20 měsíců. Průměrná cena pořízení jedné bankovky v hodnotě 1000 korun byla asi 9,45 haléře, 100 korun 9,03 haléře, 20 korun 6,80 a 10 korun 4.70 haléře za kus.³⁷

Bankovka 2 koruny vydaná 5. 8. 1914 (Pick – Richter č. 173)

Po oznámení masivního výskytu padělaných dvoukorun v březnu 1915 v *Moravské Ostravě* ve Slezsku byl na základě hlášení ministerstva financí ve Vídni uveřejněn popis aversu padělků označených jako málo zdařilé s následujícími hlavními znaky:

„1/ tisk modrých obrazů je nedokonalý, výraz obličejů hlav na falsifikátech je tvrdší (härter), umělé linky na číslech jsou méně vyplněné a odlišné od originálu.

2/ hnědý podtisk na přední straně vykazuje vodorovné příčné šrafování, zatímco na pravých bankovkách sestává z vlnovek.

3/ v textu na bankovkách jsou následné chyby:

a/ na levé straně nahoře, kde je udána hodnota bankovky v zemských jazycích, je na třetím řádku uvedeno ‚Dvue Krena' místo správného ‚Dviye Krune',

b/ vpravo v maďarském textu chybí nad slovem ‚Buda' spojovník ‚Buda –,

c/ ve slově ‚Kormányzó' chybí akcent nad písmenem ‚a', a ve slově ‚Fötanác-sos' je přehlasování nad písmenem ‚ö' je jen jedna čárka,

d/ padělek nese na německé straně datum 3., na maďarské straně 5. August 1914.“³⁸

V dubnu 1915 byly v Brně zachyceny nové, tmavě modré padělky charakteristické hrubým tiskem s chybějícími vlnovkami na aversu, případně nahrazenými rovnými čarami a s nejasným obrazem rozety a s číslicí 2 provedenu primitivně pomocí štětce a razítka na reversu.³⁹

Záplava padělků pokračovala. V dubnu 1915 byla v *Moravské Ostravě* zachycena poměrně zdařilá falza se světlejším reversem, avšak s chybným označením série a čísla. Na rozdíl od pravých bankovek, které mají na reversu vlevo vytištěné číslo série bez písmene a vpravo číslovač s písmenem (např. 1007 vlevo, C 766.854 vpravo), jsou padělané bankovky označeny vpravo např. číslem C 1007.40 V létě 1915 se ve *Slezsku* objevily další padělky s aversem modré barvy a reversem barvy žluté s jakoby mastným povrchem a nejasným tiskem obou stran bankovky. Další padělky byly charakteristické nápadnými prázdnými a světlými místy na partiích obličejů a vlasů, výrazem obličejů a nepřesných forem písmen, s následujícími chybami v textech. Ve slově *Gesetzlichem* chybělo písmeno „z“, ve slově *Metall* chybělo písmeno „t“ vlevo a druhé písmeno „l“ vpravo, ve slově *Barku* chyběl nad písmenem „a“ akcent a ve slově *Fötanacsps* nad písmenem „ö“ obě tečky.⁴¹

Bankovka 200 korun vydaná 27. 10. 1918 (Pick – Richter č. 183)

V únoru 1919 sdělila Rakousko–uherská banka, že se v oběhu objevilo množství jednostranně tištěných bankovek – pokladních poukázek v hodnotě 200 korun a varovala před jejich přijímáním.

Padělky označené jako „značně zdařilé“ byly vytištěny z desek zhotovených grafickou cestou podle pravých bankovek. Od nich se obraz hlavy lišil chybným modelováním, s nekvalitním provedením tisku šedých vlnovek na obou stranách bankovky. Podle sdělení banky již byl zachycen značný počet

padělků, vedení banky vypsallo odměnu 5000 korun na dopadení padělatelů.⁴² Lidé na zprávy, že obíhající bankovky v hodnotě 200 korun jsou padělky a že je banka stahuje z oběhu, reagovali 26. února 1917 obléháním vídeňských bank a požadavky na jejich výměnu. Bohužel odešli s nepořízenou, protože pokladní hodiny byly jen do jedné hodiny odpoledne.⁴³

Podle sdělení četnictva ve Vrchlaví vídeňskému policejnímu ředitelství, byl zde dne 23. července 1919 zadržen a z padělání usvědčen jistý Josef Bittner, který byl předán krajskému soudu v Jičíně.⁴⁴

Poslední zpráva o výskytu falešných rakousko–uherských bankovek, otištěná v novinách Silesia, je z července 1919. Oznamovala, že byly hlášeny další poměrně kvalitně zhotovené padělky bankovek v hodnotě 200 korun, často považovaných za pravé. Vzhledem k častému výskytu padělků a díky primitivnímu provedení pravých bankovek bylo téměř nemožné bezpečně určit a popsat poznávací znaky padělků, což mělo za následek, že bankovky v hodnotě 200 korun byly lidmi bojkotovány a jejich přijímání bylo často odmítáno.

Poznámky

1/ INDRA, Jaromír: Padělky rakouských poukázek, bankovek a státovek na stránkách dobového tisku. Slezský numismatik č. 16/2013 s. 4-16; **2/** Údaje byly čerpány ze zpráv otištěných v dochovaných německých novinách vydávaných v Brně, Moravské Ostravě, Opavě a Těšíně v letech 1902 – 1921; **3/** Zehn Kronen Falsifikate, OZMO č. 158 ze 4.10.1902; **4/** Pick, Albert – Richter, Rudolf: Papiergeld Spezialkatalog Österreich 1759 až 1986, 2. Auflage 1986; **5/** Zehn Kronen Falsifikate, OZMO č. 158 ze 4.10.1902; **6/** Gefälschte 20 Kronen Noten, TZT č. 43 z 22.2.1905; Falsche 20 Kronen Noten, TZT č. 48 z 28.2.1905; Falsche Zwanzig Kronen Noten, TZ č. 18 z 23.1.1906, Silesia č. 19 z 25.1.1906; **7/** Banknotenfälschung, TZT č. 213 z 19.9.1905; **8/** Neue Verhaftungen von Fünfzigkronennoten Fälschern, OZMO č. 193 z 26.9.1905; **9/** Gefundene 50 Kronen Falsifikate, Silesia č. 96 z 27.4.1906; **10/** Falschen Fünfzig Kronen Noten, BZB č. 99 z 23.4.1907; **11/** Die Falschwerkstätte in London, MSGMO č. 3 z 12.1.1910; **12/** Falsche 50 Kronen Noten, TZT č. 46/1912, Falsche 50 Kronennoten, OZMO č. 47 ze 27.2.1912; **13/** Falsche 50 Kronennoten, ST č. 279 ze 4.12.1913; **14/** M. Ostrau, Zur Verhaftung des Banknotenfälschers Leo Borger, ST č. 70 z 27.3.1914; **15/** Banknotenfälscherbande, OZMO č. 159 z 3.10.1903; **16/** Tarnopol – Falsche Banknoten, ST č. 56 z 10.3.1909; **17/** Falsche Hundertkronennoten im Unlauf, OZMO č. 115 z 23.5.1910; **18/** Die falschen Hundertkronennoten, OZMO č. 39 ze 17.2.1912; **19/** Falsche Zehnkronennoten, OZMO č. 90 z 20.5.1905; **20/** Verhaftung eines Banknotenfälscher, OZMO č. 110 z 15.6.1905; **21/** Falsche 10 Kronennoten, TZT č. 226 ze 4.10.1905; **22/** Falsche Banknoten, OZMO č. 17 z 21.1.1907; **23/** Neue Zehn Kronen Falsifikate, BZB č. 6 z 8.1.1907, Teschen - Zehn Kronen Falsifikate, Silesia č. 13z 16.1.1907; **24/** Banknotenfälscher, OZMO č. 121 z 31.5.1910; **25/** Zehnkronen – Falsifikate, OZMO č. 150 z 6.7.1910; **26/** Falsche Zehnkronennoten, OZMO č. 64 z 18.3.1912, Falsche Zehnkronennoten, TZT č. 61 z 15.3.1912; **27/** Falsche Zwanzigkronennoten, ST č. 173 z 30.7.1908; **28/** Verhaftung einer Falschmünzerbande, ST č. 190 z 21.8.1909; **29/** Banknotenfälschung, BZB č. 269 z 24.11.1911; **30/** Neue Zwanzigkronenfalsifikate, OZMO č. 85 z 13.4.1912, Gefälschte Zwanzigkronenscheine, OZMO č. 87 z 16.4.1912, Banknotenfälschung, TZT č. 87 z 17.4.1912; **31/** Gespaltete Zwanzigkronennoten, OZMO č. 87 z 16.4.1912; **32/** Falsche Banknoten, TZT č. 201 ze 3.9.1911; **33/** Falsche Hundert Kronen Noten, BZB č. 202 z 5.9.1911; **34/** Falsche Hundertkronennoten, OZMO č. 285 ze 13.10.1915; **35/** Falsche Hundertkronennoten, TZT č. 107 z 11.5.1917; **36/** Der Banknotenfälscher von Prag, DPT č. 312 z 19.11.1921; **37/** Die Kosten der neuen Banknotek, OZMO č. 295 ze 7.10.1913; **38/** Falsche Zweikronennoten. OZMO č. 75 z 16.3.1915; Falsche Zweikronennoten, ST č. 77 z 18.3.1915; Falsche Zweikronennoten, FSPF č. 71 z 28.3.1915; **39/** Falsche Zweikronennoten, OZMO č. 105 z 16.4.1915; **40/** Falsche Zweikronennoten, OZMO č. 112 z 23.4.1915; **41/** Falsche 2 Kronen – Noten, ST č. 219 ze 7.8.1915; **42/** Gefälschte 200 Kronen Noten, DPT č. 61 z 16.2.1919; Die falschen 200 Kronen – Noten, DPT č. 65 z 20.2.1919; **43/** Die falschen 200 Kronen – Noten, DPT č. 65 z 20.2.1919; **44/** Der Banknotenfälscher ist in Haft, ST č. 50 z 27.7.1919.

Drobnosti

Neznámá kovová známka z Těšína

V roce 2009 prošla jednou internetovou aukcí numismatického materiálu bez velkého zájmu dražitelů blíže neurčená mosazná známka s legendou ERZHERZOG EUGEN SALL a hodnotou 12. Jistě by tomu tak nebylo, kdyby bylo známo, že tato pozoruhodná ražba před více jak stoletím byla vyražena pro jeden z těšínských hotelů.

Uveďme nejprve ve stručnosti, kdo byl arcivévoda Eugen, jehož jméno známka nese, a co jej spojuje s městem Těšínem. Arcivévoda Evžen se narodil 21. května 1863 v Židlochovicích u Brna na zámku svého otce arcivévody Karla Ferdinanda a byl bratrem posledního těšínského knížete Bedřicha, v letech 1914–1916 vrchního velitele rakouské armády. Evžen je znám především jako poslední velmistr Řádu německých rytířů (1894–1923) a z titulu této hodnosti iniciátor a investor nákladné přestavby hradu Bouzov v letech 1895–1910 na hlavní sídlo řádu. Na přelomu 80. a 90. let pobýval v Těšíně, kam byl pětadvacetiletý v roce 1888 převelen v hodnosti majora k tamní posádce. Roku 1890 se stal již v hodnosti plukovníka velitelem těšínského pěšího pluku č. 100. Jmenování velitelem 13. husarského pluku v Pešti koncem října 1891 Evženovo působení ve Slezsku ukončilo.

V 80. letech 19. století vybudoval Franz Stiller z kavárny na rohu ulic Arcivévodkyně Stefanie (dnes Glęboka 25) a Browarnej hotel Austria. Koncem dekády to byl nejlepší hotel ve městě a stal se i oblíbeným místem mladého arcivévody za jeho pobytu v Těšíně. Když se majitel rozhodl přistavět v ulici Browarnej koncertní sál, obrátil se na Evžena se žádostí, zdali by nový kulturní stánek města mohl nésti jeho jméno. Jak vypovídá německý text¹ na černé mramorové tabuli sejmuté z těšínského hotelu Austria a uložené dnes v depozitáři Muzea Śląska Cieszyńskiego v Těšíně, 26. října 1891 arcivévoda Eugen svolil, aby nový koncertní sál přistavěný k budově hotelu nesl jeho jméno.

Sál o rozloze 260 metrů čtverečných vysoký 10 metrů se stal ozdobou hotelu, který od roku 1914 užíval název Grand hotel Austria. Do vybudování těšínského divadla otevřeného roku 1914 byl Sál arcivévody Evžena na dlouhou dobu ve městě jedinou koncertní síní, kde se konaly každou sobotu umělecká vystoupení, plesy a charitativní akce.

Popis známky:

av: opis ERZHERZOG EUGEN SALL, uprostřed perlový kruh, dole šesticípá hvězdička, po obvodu perlovec

rv: nápis 12, po obvodu perlovec

Mosaz, 22,0 mm, hmotnost 2,9 g

Popis známky je to jediné, co o ní lze s jistotou sdělit, neboť ze samotné nominální hodnoty 12 nelze odhadnout, k čemu ražba sloužila, ani jakou měla funkci. Pravopisná chyba ve slově sál - Sall namísto Saal je závažným faktem, který nutně vede k závěru, že se známka s vysokou pravděpodobností ani do oběhu nedostala. Těžko si lze představit, že by zadavatel ražby mohl akceptovat omyl rytce u ražby, která se týkala habsburského domu. Chyba byla patrně příčinou, že k realizaci celé emise nedošlo a zde popisovaná známka je pouze zkušebním odrazkem. Analogické případy, kdy se dochovaly zkušební odrazky s chybou a zároveň existují ražby z opravených nebo nově zhotovených bezchybných razidel, jsou známé v oblasti českých chmelových,² ale i jiných účelových známek. Zda existují opravené známky, které by tuto úvahu potvrdily, není známo.

Ať už se známka s chybou používala, což je málo pravděpodobné, nebo byla realizovaná dosud neznámá opravená emise, lze jen těžko odhadnout záměry Franze Stillera, které ho vedly k vydání peněžní známky pro koncertní sál jeho hotelu. Známkou měla být s vysokou pravděpodobností uvedena do oběhu již s otevřením sálu 29. prosince 1891 a její hodnota tak představovala nejspíš 12 krejcarů. Mohla být i ražena pro rozlučkový večer, který arcivévoda uspořádal ve svém sále pro 80 důstojníků těšínské posádky při své návštěvě města v létě 1892. Pro oba případy se nabízí analogie se soudobými německými známkami s hodnotou 15 (feniků), za něž bylo možné dostat v císařském Německu půllitr piva. V předlitavských zemích c. k. monarchie stálo pivo kolem 12 krejcarů. Známkou vydaná pro užívání v koncertním sále mohla mít i řadu dnes neznámých účelů, sloužit

podobně jako Tanzmarky³ apod. Neznámý je i výrobce těšínské známky. Vzhledem k pravopisné chybě lze usuzovat na ražebnu, v níž pracovali lidé, jejichž mateřským jazykem nebyla němčina.

Konec jejího užívání lze nejspíš spojit se zánikem podunajské monarchie a rozdělením města. Tehdy i desku s německým textem nahradila v hotelu tabulka v polštině, připomínající pobyt maršála Josefa Pilsudského v roce 1914.

Definitivní rozřešení otázek účelu, způsobu použití a výrobního původu známky Sálu arcivévody Evžena tak zůstane na regionálních slezských historících a badatelích. Těm je ostatně tento drobný příspěvek z oblasti numismatiky směřován.

Marek Cajthaml

Literatura

CAJTHAML, Marek: České chmelové známky, Chomutov 2001, 256 s.

CAJTHAML, Marek: České chmelové známky II, Chomutov 2011, 76 s.

HAMANNOVÁ, Brigitte: Habsburkové. Životopisná encyklopedie, Praha 1996.

HASSELMANN, Wolfgang : Marken und Zeichen Lexikon. 4 Bände von A-Z sowie Hintergrundmaterial und Tafeln. Berlin 2007, XX + 1976 S. und 234 Tafeln, Winfried Bogon Verlag für Digitale Publikationen Berlin (Digitale Publikation für adobe acrobat reader auf CD-ROM.)

MAKOWSKI, Mariusz: Hotel Austria - dostupné z:

<http://www.cieszyn.pl/?p=categoriesShow&iCategory=2476>

[citováno 19. září 2013]

Poznámky

1/ Seine k. u. k. Hoheit Erzherzog Eugen besuchte am 26. October 1891 diesen Saal und geruhte, denselben nach höchst Seinem Namen Erzherzog Eugen Saal benennen zu dürfen. („Jeho císařská a královská Výsost arcivévoda Evžen navštívil 26. října 1891 tento sál a svolil, aby nesl název Sál arcivévody Evžena“).

2/ Cajthaml 2001: 29, č. 104 a 105, Cajthaml 2001: 29, č. 113 k tomu Cajthaml 2011: 13, č. 2022, Cajthaml 2001: 91, č. 949 k tomu Cajthaml 2011: 25, č. 2246.

3/ Zvláštní ražby s legendou Tanzmarke a někdy číselnou či peněžní hodnotou se začaly ve 2. pol. 19. století užívat při tanečních zábavách pořádaných v tančírnách, v komunálních přírodních amfiteátrech či městských parcích. Z jejich prodeje se financovaly náklady na pomocný personál a úklid. Používání Tanzmarek v Německu, zejména Sasku ve 2. pol. 19. a 1. pol. 20. století popisuje W. Hasselmann (Hasselmann 2007: 1337). Tanzmarkami, které si návštěvník zakoupil v pokladně s množstevní slevou, od r. 1880 v hodnotě 30 feniků, se prokázal u vstupu. Známký opravňovaly k několika tancům a mohl jimi rovněž platit číšníkům za jídlo a nápoje. Pokud byl účet vyšší než hodnota známek, mohl host doplatit rozdíl bez větší finanční ztráty hotovými penězi u číšníka. Ten vyinkasované známky každý den proúčtoval s vedením podniku.

Snaha o zavedení 5 a 50 haléřů v Rakousko-Uhersku

Po zavedení korunové měny zákonem z 2. srpna 1892 č. 126/1892 ř. z. v Rakousko-Uhersku byly jednotlivé nominály postupně uváděny do oběhu. Jedno a dvouhaléře 1. dubna 1893, 10 a 20 haléře 1. května 1893, stříbrné 1 koruny 16. května 1893, 2 koruny 20. května 1912 a 5 koruny 15. března 1900. Zlaté 10 koruny od roku 1896, 20 koruny od roku 1892 a 100 koruny od roku 1908.¹ Na rozdíl od většiny evropských zemí chyběly v mincovní řadě hodnoty 5, 25 a 50 haléřů.

Otázka zavedení těchto mincí byla mimo jiné projednávána na zasedání Vídeňské obchodní a živnostenské komory v dubnu 1911, kdy bylo konstatováno, že v peněžním oběhu je sice dostatek drobných mincí, je ale otázkou, zdali druhy mincí odpovídají potřebám a požadavkům. Již během schůze obchodního oddělení ministerstva obchodu konané dne 6. prosince 1910 ve Vídni bylo rozhodnuto podat vládě naléhavý návrh na přijetí opatření vedoucí ke stažení mincí v hodnotě 2 haléře a dočasnému omezení oběhu 10 a 20 haléřových mincí a následném vydání nových mincí v hodnotách 1, 5, 25 a 50 haléřů, jež by podpořilo zdomácnění korunové měny. Proti návrhu byly vysloveny vážné pochybnosti týkající s především jednohaléřových mincích, „*kteří sice nemají v oběhu významné postavení a hodnota, kterou reprezentují je pro samotný život a cenové relace příliš malá, ale jejich existence je nezbytná především pro obchodníky s drobným zbožím, jehož ceny jsou pevně stanoveny a kteří argumentují, že tyto mince nelze stáhnout, protože je potřebují k co nejpřesnějšímu vyúčtování stejně jako průmyslové podniky k výplatám a poukazují na skutečnost, že zvýšení počtu jednohaléřových mincí v oběhu a zachování dvouhaléřů nestojí v cestě žádné obtíže. Zrušení dvouhaléřových mincí by vyvolalo změnu, která by naopak podpořila význam jednohaléřových mincí. Okolnost, která brání rozšíření desetihaléřů je malý rozměr mince. Jednohaléřová mince by měla být větší a silnější, aby byla lehce rozeznatelná od dvouhaléře. Pokud by byla mince v hodnotě 2 haléře zrušena, vznikla by mezi hodnotami 1 a 10 haléřů velká mezera*“. Živnostenská rada proto navrhla, aby byla vyplněna mincí v hodnotě 5 haléřů. Proti tomuto návrhu bylo vzneseno mnoho námitek, stejně jako proti zavedení mince v hodnotě 25 haléřů a omezení oběhu 10 a 20 haléřů.

Jinou otázkou bylo zavedení mince v hodnotě 50 haléřů, vzhledem k „mezeře“ mezi 20 haléřem a 1 korunou. V Německu existoval mezi 10 fenikem a 1 markou ještě niklový 25 fenik a stříbrná 1/2 marka. Bylo uvažováno, že nové mince by mohly být raženy buď čtyřhranné, nebo kulaté opatřené otvorem uprostřed. Proti první alternativě hovořila okolnost, že tyto mince by byly v monarchii velkou novotou a možnost, aby jednotlivé mince byly

od sebe dobře rozlišitelné, by byla velmi obtížná, protože obyvatelstvo by si jen těžko zvykalo na nové tvary mincí. Další možností by bylo zavedení mincí se středovým otvorem, což by zároveň také vyžadovalo, aby mince byly opatřeny zvláštním okrajem, který by je zřetelně odlišoval od mincí v hodnotách 10 haléřů a 1 koruna.²

Zda-li byla otázka zavedení zmíněných nominálů řešena, jsme se z tisku nedozvěděli, Probsztova oficiální monografie rakouského mincovnictví se o mincích nezmiňuje.³

Zdálo by se, že celá záležitost utichla, ale jen do července 1913, kdy otázka zavedení mince v hodnotě 5 haléřů byla opětovně projednávána na zasedání pléna Brněnské obchodní a živnostenské komory. Názor expertů na zavedení tohoto nominálu nebyl jednotný. I když se většina vyslovila pro, značný počet obchodních společností, ale i četných velkých bank vyslovil vážné obavy, že jednotlivé peněžní obnosy budou zaokrouhlovány na pěti-haléře, což by mělo za následek zdražení předmětů denní spotřeby a potravin - např. pečivo by zdražilo ze čtyř na pět haléřů s následným snížením spotřeby.

I když banky a velké obchodní společnosti argumentovaly proti zavedení 5 a 50 haléřů, veřejnost a především většina živnostenských a obchodních komor se zavedením souhlasila. Obchodníci požadovali jejich zavedení s poukazem na skutečnost, že mince v těchto hodnotách existují téměř ve všech okolních státech. Jednotlivé požadavky na zavedení pětihaléřové mince však ministerstvo financí v létě 1913 zamítlo s odůvodněním, že by jednak přineslo zatížení drobných spotřebitelů, ale především by způsobilo potíže v oběhu drobných mincí. Pokud by nové pětihaléře byly zhotoveny z bronzu, musely by být pro rozeznání od mincí v hodnotách 1 a 2 haléře značně větší. V případě ražby z niklu by musely být naopak značně menší než stávající desetihaléřové mince.⁴

Prezídium komory nicméně poukazovalo na zkušenosti ze zahraničí, kde mince v hodnotě pět jednotek postupně vytlačily z oběhu mince v hodnotách jedna a dvě jednotky. Podle zprávy Rakousko-uherské obchodní komory v Paříži vymizely z oběhu téměř všechny mince v hodnotách jeden a dva centimy, rakousko-uherské konzuláty v Římě a Miláně sdělily, že soldi (mince v hodnotách 5 centesimi) zcela vytlačily mince v hodnotách jeden a dva centesimi, což stejně jako ve Francii vedlo k následnému zaokrouhlování cen. Podle sdělení obchodní komory v Berlíně byly v severním Německu ceny rovněž zaokrouhlovány na pěti či desetifeniky, naopak v jižním Německu se mince v hodnotách jeden a dva feniky v oběhu udržely a dále se normálně používaly.

Vzhledem k pochybnostem vůči zavedení pětihaléřových mincí, především ale k možnému vytlačení mincí v hodnotách jeden a dva haléře z oběhu, rozhodla Rakousko-uherská banka ve Vídni, že se zavedením těchto mincí i nadále vyčká. Totéž se týkalo i mincí v hodnotě 50 haléřů.⁵

Jaromír Indra

Poznámky

- 1/ MORAVEC, Jaroslav: Mince Františka Josefa I. a Karla I. Praha 1990.
- 2/ Eine neue Münzsorte – Das Fünzfinghellerstück. Ostrauer Zeitung Mährisch Ostrau (dále jen OZMO) č. 97 z 28. 4. 1911.
- 3/ PROBSTZ, Günther: Österreichische Münz – und Geldgeschichte von den Anfängen bis 1918. Wien-Köln-Graz 1983.
- 4/ Gegen die Einführung von 5 Heller Münzen. OZMO č. 159 z 9. 7. 1913.
- 5/ Fünfheller und Fünzfinghellerstücke. OZMO č. 213 z 9. 8. 1913.

In margine opavské medaile

Opavská zlatá střelecká medaile z roku 1893

Článek Neznámý zlatý odražek pamětní medaile na 300. jubilejní spolkové střelby v Opavě 1893 otištěný v Numismatickém časopise č. 1-2/2014 vydaném Českou numismatickou společností v Praze obsahuje několik nepřesností, které je třeba doplnit, resp. opravit.

Nejedná se o neznámý odražek – zlatou medaili popsali a vyobrazili již Stříž s Javorským¹ v roce 2000, o medaili psal i autor tohoto příspěvku.² Nejde o pamětní medaili vydanou k 300. jubilejní spolkové střelbě, ale ke slavnostní střelbě konané u příležitosti 300. výročí trvání opavské střelecké společnosti (1693 – 1893) ve dnech 13. – 20. srpna 1893 pod protektorátem knížete Johanna II. Liechtensteina. Medaile byla určena jako prémie tzv. bodových střelb (Punktschießen).

Opavská zlatá střelecká medaile ze soukromé sbírky (viz obr.) o průměru 36,4 mm a váze 12,9 g nese na hraně dva punc: punc vídeňské ražebny Josefa Christbauera a punc ryzosti 750/1000, zlatý exemplář ve sbírce Slezského zemského muzea v Opavě váží 13,78 g.

Autoři by si ušetřili technologicky náročný výzkum ryzosti medaile, kdyby znali základní literaturu vydávanou Českou numismatickou společností.

(ji)

Poznámky

1/ STŘÍŽ, Zdeněk, JAVORSKÝ, Vladimír: Medaile, plakety a žetony okresu Opava. Česká numismatická společnost Opava 2000, str. 101.

2/ INDRA, Jaromír: Opravy a doplňky soupisu opavských medailí Z. Stříže a V. Javorského. Slezský numismatik Opava, č. 7/2004, str. 7.

Nové ražby ze Slezska

Pamětní ražba firmy Slezské stavby Opava 2013

Společnost SLEZSKÉ STAVBY OPAVA s.r.o. (SSO) působí na stavebním trhu již od roku 1993. Svou činností se zaměřuje na bytovou, občanskou a průmyslovou výstavbu, včetně provádění rekonstrukcí objektů či zateplování budov. V roce 2013 firma SSO oslavila 20leté výročí od svého založení a vyjádřila tuto událost vydáním pamětní medaile významného českého medailéra Zdeňka Kolářského. Obdobnou ražbu firma provedla již při výročí svého decennia v roce 2003 v souvislosti s ukončením rekonstrukce budovy rektorátu Slezské univerzity a Matematického ústavu. O této medaili informoval Slezský numismatik č.7/2004.

Pro medaili roku 2013 firma využila právě reverzu tehdejší medaile, který se pro ražbu 2013 stal averzem, na němž je zobrazeno zlacené firemní logo SSO se slezskou orlicí doplněnou nápisem SLEZSKÉ / STAVBY / OPAVA, vpravo od něj rok vzniku firmy 19 / 93, vlevo ve třířádkovém opisu JOSEF MARIA OLBRICH • LEOPOLD BAUER • EDUARD LABITZKY/ V DUCHU TVŮRCŮ SLEZSKÉ ARCHITEKTURY/ ALFRED VON STUTTERHEIM; sign ZK.

Na reverzu medaile je zobrazeno logo MODEL společnosti Model Obaly a. s. překrývající plasticky pojednané průčelí administrativní budovy firmy, za jejímž vstupem je zobrazen komín jako dominanta areálu firmy (komín společnosti Model Obaly a. s. patří svou výškou 85 m k nejvyšším stavbám Opavy). Vlevo od komína uveden letopočet 20 / 13, odkazující na dvacetileté jubileum firmy SSO. Signatura autora vpravo KOLÁŘSKÝ, vlevo pod budovou sign. ražebny MK.

Medaile ražená, tombak postříbřený a v detailech averzu pozlacený, průměr 70 mm, Mincovna Kremnica 2013, 200 ks, autor Zdeněk Kolářský.

Je zcela pochopitelné, že si úspěšný podnik slavící významné výročí své existence vydá vlastní medaili tak, jak již podvkrát učinila firma SLEZSKÉ STAVBY OPAVA s.r.o. Proč se však reverz medaile SSO z roku 2013 vztahuje ke společnosti Model Obaly a. s.? Pro odpověď na tuto otázku se autor článku (jinak též zaměstnanec společnosti Model Obaly) vydal za ředitelem firmy SSO Ing. Janem Urbišem.

Dle jeho vyjádření má provedení motivu reverzní strany medaile zcela logické vysvětlení: spočívá v jeho osobním postoji ke společnosti Model Obaly. S tímto podnikem je stavebně spjatý již téměř 40 let, konkrétně od 1. února 1976, kdy se ještě jako stavbyvedoucí v Pozemních stavbách podílel na výstavbě nově vznikající výrobní kapacity v lokalitě při vstupu do Opavy ve směru od Ostravy na Těšínské ulici v Opavě. Stavební akce VVLK – výroba vlnité lepenky a kartonáže byla v té době realizovaná ještě pod hlavičkou národního podniku Vratimovské papírny. Od té doby se areál opavského závodu postupně rozšiřoval, od kolejí tratě Opava – Hlučín až k řece Moravici vždy za aktivní účasti Ing. Urbiše.

Záměr vydat po deseti letech další medaili, k již dvacetiletému výročí firmy SSO připadající na rok 2013, byl naprosto jasný. To, že na medaili budou zobrazeny právě symboly opavského závodu dnešní společnosti Model Obaly, nosil Ing. Urbiš v hlavě celých 10 let. Jak sám říká, právě proto, že za vše, co bylo stavebně vybudováno či rekonstruováno ve společnosti Model Obaly, a to nejen v Opavě, ale i v závodech společnosti MODEL v Nymburce a Hostinném, byl z 97 % zodpovědný právě on sám, v posledních dvaceti letech pak jako ředitel firmy SLEZSKÉ STAVBY OPAVA s.r.o. Rovněž rozhodnutí, že zpracovatelem medaile bude opět akademický sochař a jeden z nejvýznamnějších českých medailérů Zdeněk Kolářský, bylo bez jakýchkoli pochyb, protože úspěšná firma spolupracuje vždy jen s nejlepšími umělci. Po souhlasu medailéra bylo potřeba pro zpracování reverzní strany nafotit areál opavského závodu společnosti Model Obaly ze všech možných pozic a dodat i stavební projekty. Když souhlas s použitím námětu a loga společnosti MODEL dal i šéf společnosti Model Obaly Dr. Walo Hinterberger, bylo možné vyhotovit několik sádrových odlitků reverzu medaile. Finální výrobu pak provedla renomovaná slovenská mincovna v Kremnici. Vyrobených 200 kusů medaile je dle vyjádření ředitele SSO Ing. Urbiše v zásadě neprodejných, slouží jako dar investorovi u příležitosti dokončení stavebních prací realizovaných firmou SLEZSKÉ STAVBY OPAVA s.r.o.

Jan Hromada

Jubilejní medaile slezských celníků 2014

Při vstupu České republiky do Evropské unie došlo k velké reorganizaci celní služby, včetně propouštění pro nadpočetnost. Profesionální hrdost bývalých celníků je vedla k založení spolku, který si vydal spolkovou medaili (viz Signum 2006/15, s. 570-571). Od té doby uplynulo již deset let a spolek se rozhodl vydat k tomuto výročí novou medaili.

Pamětní medaile Spolku vysloužilých celníků Slezska k 10. výročí založení byla ražena ve tvaru oválu o rozměrech 40 x 34 x 3 mm ve dvou kovech:

a) v bronzu (Cu92+Sn7) v počtu 75 ks; každá medaile byla opatřena číslem 001 - 075.

b) ve stříbře Ag 925, váha 39,39g v počtu 25 ks; každá medaile byla opatřena číslem 001 – 025 a puncována pod číslem medaile.

Popis:

avers: ve zvýšeném okraji znak Celní služby (okřídlená Merkurova hůl s dvěma hady), opis nahoře SPOLEK VYSLOUŽILÝCH CELNÍKŮ a dole SLEZSKO

revers: ve zvýšeném okraji v celé ploše plastická slezská orlice, která drží v pařátech stuhu, do ní je vyryto matriční číslo, nad orlicí datace v opise 2014

Pomocí soudečkového ouška a závěsného kruhu je medaile zavěšena na 38 mm širokou zelenou, při okraji bíle začištěnou stuhu, uprostřed má 9 mm bílo-červeně-světlemodrou trikoloru (stuha byla objednána ve Vídni). Na uniformu se upevňuje pomocí dvojité zapichovací jehlice. K medaili patří náprsní stužka, červená etue, certifikát výrobce a dekret nositele.

Ideový návrh medaile zpracoval Ing. Ladislav Vallo ve spolupráci s grafikem Martinem Faltusem, majitelem firmy FALTUS INSIGNIA Ústí nad Orlicí, která medaili vyrazila (www.faltus-insignia.cz). Jeho firma se specializuje na odznaky, medaile, nášivky a jiné produkty pro města a obce, městské policie, útvary Policie ČR, hasiče, sportovní kluby aj. Vyrábí též kopie historických odznaků, např. výkonných policejních orgánů pro jednotlivá města, ze Slezska jmenujme Frývaldov a Bruntál.

Medaile, po úhradě nákladů (za bronzovou ve výši 450,- Kč), byla udělena dne 3. května 2014 v Archivu vojenské historie Těšínského Slezska (viz www.avhts.eu) s doprovodným programem, k němuž patřily komentované prohlídky muzejní expozice, výstavy celnických insignií, medailí, odznaků a nášivek a vojenské techniky.

Medaile je mimořádně vkusná, zdařilého provedení, které v mnohém převyšuje ražby Armády ČR. Bronzová medaile byla určena pro členy spolku a ostatní příznivce celní historie, kteří přispěli k osvětě a obohacení sbírek a předmětů pro budoucí celní muzeum. Stříbrné medaile byly párovány se

stejným číslem bronzové medaile. Pro zájemce byly bronzová a stříbrná medaile předány se stejným číslem i s certifikátem. Dekret na jméno byl vytištěn pouze na bronzovou medaili a to i s číslem dekretu.

K. Growka

Medaile k výročí J. Davida a vzniku československých legií

Medaile vydaná na začátku letošního roku připomněla dvě výročí, která mají k sobě poměrně blízko. Původním podnětem bylo 130. výročí narození Josefa Davida, který patří mezi nejvýznamnější politiky pocházejících ze Slezska. Byť jeho jméno je spojeno se vznikem a zejména s obnovou našeho státu po druhé světové válce, byl jako osobnost potlačen do pozadí a zejména po roce 1948 téměř vymazán z našich moderních dějin. Narodil se 17. 2. 1884 v Kylešovicích, dnes městské části Opavy. Studium na českém gymnáziu v Opavě nedokončil a záhy se již od svých sedmnácti let začal věnovat politické činnosti, která - vzhledem k jeho původu - byla mírně levicově, avšak silně národně zaměřena. Byla spojena zejména s jeho mnohostrannými aktivitami ve straně národně-socialistické. Po vypuknutí 1. světové války narukoval, brzo však přeběhl do ruského zajetí a stal se významným organizátorem ve vznikajících československých legiích. Po vzniku Československa se stal tajemníkem, později předsedou Československé obce legionářské. Po okupaci ČSR v roce 1939 odešel do emigrace a zapojil se do politické činnosti směřující k osvobození vlasti. Po roce 1945 vykonával řadu významných politických funkcí, nejdéle jako předseda Národního shromáždění. Po únorovém převratu se stáhl do ústraní a již se neangažoval, zemřel v Praze 21. 4. 1968. K připomenutí tohoto slezského rodáka - podepisoval se jako Joža - iniciovali členové Matice slezské dr. J. Burda a Bř. Tůma instalaci pomníku, který byl odhalen dne 17. února letošního roku poblíž jeho rodného domu. K této příležitosti byla vydána medaile, která kromě osobnosti J. Davida připomíná také 100. výročí vzniku československých legií.

Popis medaile:

Av: Uprostřed portrét J. Davida zleva, opis v horní části obvodového mezikruží POLITIK, LEGIONÁŘ, NOVINÁŘ, ČESTNÝ OBČAN OPAVY, v dolní části JOSEF (JOŽA) DAVID, nad tím minuskulí *17. 2. 1884 v Kylešovicích. Obě části popisu oddělují lípové ratolesti.

Rv: Větší část plochy zaujímá znak Československé obce legionářské, pod ním vročení 1914-2014. Opis v horní polovině je 100 let ČESKOSLOVENSKÝCH LEGIÍ. Po stranách opět dvě lípové ratolesti.

Medaili v počtu 100 kusů vyrobila firma Kodeda ve Světlé Hoře ze zinkové směsi odstředivým litím, povrchová úprava patina bronz a starostříbro – kaž-

dá po padesáti kusech, průměr 60 mm, váha 52g. Medaile je balena v krabičce se suchým zipem. Při odhalení pomníku bylo 36 kusů předáno spolu s diplomem osobám, které se o vybudování pomníku zasloužily nebo měly podíl na připomenutí obou výročí, část nákladu převzalo město a Čs. obec legionářská, zbytek byl prodejní. Z numismatického hlediska lze jinak pěkně medaili vytknout, že její podobu nekonzultovali odborníci, takže z její podoby nelze vyvodit vydavatele ani místo vydání, k němuž se váže pouze uvedení jeho opavského čestného občanství.

V. Kočvara

Medaile Rotary Clubu Opava

Jedná se o medaili již dříve vydanou, která se však dosud do numismatické evidence ani ke sběratelům nedostala vzhledem k její obtížnější dostupnosti. Byla vydána opavskou pobočkou Rotary Clubu pouze pro členy klubu jako pamětní medaile u příležitosti předání charty dne 27. 6. 2009, což je uvedeno spolu s dalšími údaji na zadní straně přebalu zhotoveného z ručního papíru. Přední stranu přebalu zdobí nápis a znak klubu. Samotná medaile je vsunuta do výřezu v certifikačním listu, který je rovněž ozdoben podobně jako přebal a je očíslován shodně s medailí. Medaili o průměru 55 mm vyrobila firma O. Kodača ve Světlé Hoře v počtu 100 kusů ze zinkové směsi, povrch je nazláté patinován, váha 38g.

Popis medaile:

Av: Ve větší levé části je znak mezinárodního Rotary Clubu, jehož část je překryta šikmo vpravo umístěným znakem města Opavy. V horní části je po obvodu opis ROTARY CLUB OPAVA, v dolní části je uvedeno PŘEDÁNÍ CHARTY, nad tím datum 27. 6. 2009.

Rv: Je bez ozdob, v horní třetině je pouze nápis POŘADOVÉ ČÍSLO, které je pak pod ním vyraženo. Medaile není prodejná.

V. Kočvara

Medaile ke 200. výročí Slezského zemského muzea

K letošnímu dvoustému výročí Slezského zemského muzea vydalo jubilejní muzeum pamětní medaili. Návrh připravil renomovaný akademický sochař Zbyněk Fojtů. Medaili raženou v nízkém reliéfu v počtu 500 kusů vyrobila firma Turistické známky s.r.o. v Rýmařově z bronzové slitiny, povrch má stříbritý lesk, průměr 40 mm, váha 34 g.

Popis medaile:

Av: Nárožní pohled na průčelí výstavní budovy SZM (postavena v letech 1893–95), pravou stranu budovy překrývá polopostava jednoho ze zakladatelů a prvního kustoda muzejních sbírek Faustina Ense, jehož jméno je vepsáno v dolní části portrétu. V části obvodu nad budovou a postavou je opis 200 LET SLEZSKÉHO ZEMSKÉHO MUZEA. Pod budovou je drobná signatura autora FZ.

Rv: Větší část plochy zaujímá excentricky posazený kruh, v jehož horní polovině je nynější znak muzea, pod ním ve třech řádcích název SLEZSKÉ /ZEMSKÉ/MUZEUM. Pod kruhem je v opisu text • PŘÍRODA • HISTORIE • VĚDA

Větší část medailí byla předána účastníkům oficiálních oslav muzejního jubilea dne 30. dubna v Opavě, část nákladu byla dána do prodeje ve výstavní budově SZM za 50,- Kč, v ochranné kapsli za 59,- Kč.

V. Kočvara

Kronika

Opavská pobočka ČNS ve dvouletí 2012–2013

V březnu 2012 výroční členská schůze volila nový výbor na celé dvouletí. Nevyšel pokus o výraznější omlazení vedení pobočky, takže nakonec výbor zůstal ve složení zvoleném již na počátku předchozího funkčního období. Čtyřčlenný výbor s předsedou – autorem tohoto příspěvku – se snažil udržet život pobočky alespoň tak, aby mohla uspokojit ty nejzákladnější požadavky svých členů: organizovat pravidelné schůzky, informovat členy o stavu České numismatické společnosti, podávat zprávy o numismatických novinkách, poskytnout možnost nahlédnout do katalogů, zejména aukčních, a také do odborných knih bohatě vybavené pobočkové numismatické knihovny a zajišťovat nové mince a medaile podle zájmu členů. Poslední z těchto úkolů je plněn k všestranné spokojenosti všech členů pobočky, k ostatním přistupují členové sporadicky. Ukazuje to na dlouhodobou stagnaci způsobenou jednak značně vysokým věkem většiny členů - průměrný věk všech členů je 59,3 roků - a malým zájmem těch mladších, kteří v době současných téměř neomezených možností věnují svým koníčkům včetně numismatiky jen malou část svého mimoprofesionálního času, pokud jej vůbec mají.

Za období 2012 a 2013 se členské schůze pobočky konaly pravidelně každý měsíc mimo prázdniny, celkem to bylo 20 schůzí, z toho dvě výroční – každoročně v březnu. Účast na členských schůzích byla velmi nízká – kolem 10 osob (nejvíc 14, nejméně 8), což není ani pětina všech evidovaných členů, kterých bylo 52, respektive 53 v roce minulém. Jejich obsah byl naznačen v úvodu tohoto příspěvku a i přes skrovnou účast někteří členové často přinesli k vzájemně výměně numismatický materiál, byť šlo vesměs o běžné položky drobných mincí, papírových platidel a také drobné plastiky – odznaků, které jsou nyní dost v módě, zejména vydané v první polovině 20. století. Pro členy pobočky zajišťoval její předseda pravidelný nákup pamětních stříbrných i zlatých mincí a také příležitostných ražeb emitovaných Českou národní bankou a pamětních medaili různých vydavatelů s opavskou a slezskou tematikou. U stříbrných mincí to bylo okolo 80 kusů každé mince podle námetů, zlaté mince se série mostů odebrali členové po 11 kusech v roce 2012 a po 16 kusech v roce 2013. Počet odebraných zvláštních ražeb a oběhových sad vydávaných Českou mincovnou se pohyboval mezi 10 až 20 kusy. V obou rocích vydala ČNB i mimořádné zlaté mince s nominálem deset tisíc korun. Zlatou bulu sicilskou odebrala pobočka v počtu 25 kusů a Cyrilometodějské výročí v počtu 13 kusů. Tyto vysoké nominály se výrazně projeví ve finančním hospodaření pobočky, kdy v obou letech se tok peněz pokladnou pobočky pohyboval mezi 1,5 až 2 miliony korun, což představovalo pro manipulaci s hotovými prostředky značnou zátěž, avšak bez výrazného vlivu na výsledky hospodaření. Vlastní prostředky pobočka získává jen z příspěvků členů a z nepatrného výnosu z mincí distribuovaných členům. Hospodaření s nimi bylo v celku vyrovnané, malý přebytek z roku 2012 byl vyčerpán schodkem v roce následujícím. Do majetku pobočky patří také neprodané medaile vydané k 50. a 60. výročí založení pobočky, kterých zůstalo 27 a 44 kusů a jsou dále nabízeny zájemcům.

Z edičních záměrů se podařilo vydat dvě čísla Slezského numismatika v nákladu 180 výtisků každé (č. 15 a 16), nepodařilo se vydat plánovaný soupis žetonů opavských tramvají. Několik příspěvků s numismatickou tematikou publikovali v různých periodikách V. Kočvara a K. Growka. Majetek pobočky, který představuje zejména rozsáhlá knihovna a menší sbírka vlastních ražeb, v uvedeném období vzrostl pouze o několik publikací. Byly to hlavně aukční katalogy pražské pobočky ČNS a firmy Aurea, které pro jejich vysokou kvalitu do knihovny pobočky trvale zařazujeme.

Celkový přehled stavu pobočky za minulé dva roky ukazuje, že udržuje svou stálou existenci bez výrazných výsledků obdobně jak je tomu již několik let. Tato skutečnost se nezmění, pokud nepřevzou funkce ve výboru mladší členové, kteří větší aktivitu zatím neprojevili.

V. Kočvara, předseda pobočky

Dvě století opavského muzejnictví

Po celý letošní rok si Opava – a nejen ona - impozantním způsobem připomíná dvousetleté výročí Slezského zemského muzea. K tomuto výročí vydala Česká pošta pamětní známku, muzeum vydalo pamětní list a medaili, kterou uvádíme mezi novými slezskými ražbami. Hlavním dnem oslav byl 30. duben, ale předtím a také následně do konce roku mají oslavy podobu řady výstav ve všech expozičních prostorách muzea. Na toto významné výročí se muzeum připravovalo již dlouho před rokem 2014, kdy proběhla generální oprava Hlavní výstavní budovy a byla zahájena řada pěti „zemských“ výstav, z nichž dvě jsou ještě před realizací, každá z nich doprovázena výpravným obsáhlým katalogem, které tak utvoří ucelenou ediční řadu **Slezsko: Země a lidé**. Oslavované muzeum spojilo své síly s oběma našimi největšími muzei v Praze a Brně, jejichž stejné výročí je na dohled, takže se utvořila jakási muzejní „pětiletka“, během níž se postupně připomenou hodnoty, které tyto instituce představují. Každé z těchto tří muzeí mělo vlastní osudy, nesporné však je, že opavské dobou svého založení hraje prim. V podobě Gymnazijního muzea vzniklo v roce 1814 jako třetí muzejní instituce v habsburské monarchii podle tehdejších zákonů a podmínek. Ač vlastně školní, bylo od založení zpřístupněno veřejnosti, takže bezesporu v kategorii veřejných muzeí stojí na jejich počátku. Nemůžeme zde podrobně rozebírat další vývoj muzejnického oboru u nás. Jen v krátkosti je třeba připomenout, že v Opavě ještě do prohlášení republiky vznikly další tři muzejní instituce: Muzeum pro průmysl a umění (tehdy Fr. Josefa), Muzeum Matice opavské – jediné z nich zabývajících se českou částí tehdejší společnosti – a Městské muzeum. Plodné bylo i meziválečné období se založením dalších dvou již zcela českých muzeí – zemědělského a legionářského a také, do určité míry virtuálního, Zemského muzea, zřízeného tehdejší zemskou vládou v Opavě. Právě toto proklamované muzeum postupně přebíralo úkoly a sbírky již existujících opavských muzeí, což bylo dovršeno v době nacistické okupace zřízením Říšského župního muzea v Opavě. Definitivní řešení přinesl rok 1945 nejen obnovou Slezského zemského muzea, ale také obrovskou destrukcí sbírek i budov. První expozice se tak mohla otevřít až po deseti letech. Tím však, že Slezské zemské muzeum se stalo dědicem všech svých předchůdců, včetně Gymnazijního muzea, právem od něj může odvozovat svou historii, dnes tedy dvousetletou. A protože tím je nestarším muzeem na našem území, ztotožnila se minulost celého českého muzejnictví s oním opavským původem.

Výročí Slezského zemského muzea se dotýká i nás, numismatiků. Je pravdou, že Gymnazijní muzeum mělo převažující přírodovědný charakter, proto zde numismatika jako obor nebyla zastoupena. Ale numismatické před-

měty se vyskytovaly v části, která je v zakládací žádosti specifikovaná jako „další blíže nezařazené předměty“. Lze tak soudit z toho, že v pozdějších letech byl numismatický materiál již v seznamu sbírek uváděn. Jinak tomu zcela jistě bylo v Muzeu pro průmysl a řemesla, stejně jako v dalších předchůdcích Slezského zemského muzea, kde předměty numismatické povahy byly již běžné. Vztah SZM k nim však nebyl a není jen „muzejně pasivní“, to znamená, že je shromažďuje, konzervuje, studuje, popisuje a vystavuje, ale samo aktivně podobné materiály emituje v podobě medailí. K minulým jubileím vydalo pamětní medaile k 150. výročí (M. Uchytilová-Kučová) a k 175. výročí (M. Vitanovský), letošní medaile je tedy již třetí výroční. V minulosti vydalo muzeum také medaili v roce 1956 ke II. celostátnímu sjezdu čl. muzejníků, v r. 1966 k výstavě Severomoravský kraj ve fotografii (M. Uchytilová-Kučová). Ke SZM se vztahuje i medaile připomínající jeho dlouholetého ředitele E. W. Brauna (autorka H. Scholzová, vydavatel a rok vydání není znám). Výstavní budova jako výtvarný motiv byla pro svou krásnou architekturu použita také na dalších medailích jiných vydavatelů. Spoluúčast muzea na numismatických edicích by ovšem bylo třeba hledat také na některých ražbách opavské pobočky České numismatické společnosti. Ta vznikla totiž z členů Numismatické společnosti československé jako kroužek numismaticů při SZM z podnětu externího spolupracovníka muzea Fr. Pappouška a pochopením jejího tehdejšího ředitele dr. Boh. Sobotíka. Kroužek byl od počátku velmi aktivní a - ještě než se mnohem později transformoval na pobočku ČNS - uspořádal několik odborných i přátelských setkání a výstav připomenutých numismatickým materiálem, vydával nepravidelné periodikum Slezský numismatic a připravil i některé drobnější odborné tisky. Mnohé z nich by bez podpory a přímé účasti Slezského zemského muzea sotva mohly spatřit světlo světa. Ostatně na toto téma již bylo publikováno několik materiálů v různých periodikách, na něž odkazují. Úzká spolupráce mezi jubilačním muzeem a pobočkou ČNS měla trvalý charakter, jak dokládá například jméno dr. E. Šefčíka, který dlouho vedl numismatické oddělení SZM a mj. také redigoval prvních deset čísel nové řady Slezského numismatika, vydávaných naší pobočkou.

Lze tedy závěrem prohlásit, že jubileum Slezského zemského muzea je i jubileem našim, tedy numismatickým. Věřím, že zájmy obou institucí, byť jedné vysoce profesní a druhé zájmově amatérské, se budou i v dalších letech úzce prolínat ku prospěchu obou a jejich výsledkem budou nové poznatky o slezském mincovnictví či zajímavé přírůstky numismatických sbírek. Proto chci jménem opavské pobočky, ale dovolím si jako člen Rady České numismatické společnosti i jejím jménem – popřát Slezskému zemskému muzeu a jeho pracovníkům mnoho úspěchů v odborné i popularizační činnosti,

v dalším rozvoji muzea a hodně pozornosti od publika i od nadřízených instancí. Vtom všem vám přeji mnoho zdaru!

Vlastimil Kočvara

Každá mince má dvě strany

Ve fondech Vlastivědného muzea v Šumperku a jeho zařízeních – v muzeích v Mohelnici, Zábřehu a Havelkově muzeu v Lošticích – se nacházejí poměrně bohaté numismatické sbírky. Z nich muzejníci v čele s kurátorkou výstavy Pavlínou Janíčkovou připravili v době 25. dubna – 23. června 2013 inspirativní výstavu Každá mince má dvě strany, která postihovala vývoj měny v naší zemi od Přemyslovců až po vznik ČSR. Mince byly doplněny ukázkami jejich nálezů, dukátovými váhami, razicím strojem, obrazy. Na určování mincí se podílel předseda pobočky ČNS v Šumperku dr. Petr Holub. Výstava však nebyla primárně určena odborníkům (proto chyběly přesnější údaje o mincovnách a mincmistrech v popiscích), ale laické veřejnosti a zejména dětem. Výstavu doprovázel program „Sekyra je za dva zlatý a topůrko za tolar“, k němuž byly připraveny pracovní listy s tematickými úkoly. Lišily se obtížností určenou pro žáky I. nebo II. stupně základních škol. A autoři nezapomněli ani na ty nejmenší, pro něž připravili různé hry typu: přiřaď obrázek mince k obrázku panovníka nebo puzzle z československých bankovek. Jako pomůcky jim mohly posloužit jak informační tabule s historickým nástínem dějin mincování, tak časová osa s přehledem panovníků a měnového vývoje.

Jeden z úkolů přebíráme i pro naše sběratele:

Kupec Janík se koncem léta vydal do Prahy na jarmark a na týden se měl ubytovat v zájezdním hostinci U Zlatého kohouta. Krmení pro koně měl vlastní, využil proto jen ustájení a každý den si dal k jídlu pivo za 1 groš. Za ½kg svíček zaplatil 1½groše. V pol. 16. stol. měly pražské hostince přibližně tyto ceny:

Komora a světnice s povlečením na týden: 15 grošů

Strava na osobu a týden: 12 grošů

Ustájení koně bez krmení: 2 bílé peníze za den a noc

V roce 1547 platil převodní vztah: 1 tolar = 30 grošů = 210 bílých penězů

Otázka pro Vás zní: Kolik stál Janíka jeho pobyt?

a) 42½groše

b) 37½groše

c) 49½groše

Příjemnou zábavu!

Zlato, symbol moci a bohatství. MZM, Brno 2012. 70 s., XXV příl.

Ke stejnojmenné výstavě ze sbírek Moravského zemského muzea byl vydán katalog a soubor doprovodných textů. Kolektiv sedmi autorů provedl návštěvníky – a čtenáře – výstavou jak podle uložení jednotlivých předmětů (jsou součástí sbírek numismatického oddělení, mineralogicko-petrografického a archeologického ústavu), tak chronologicky. V textu o ložiscích zlata najdeme i lokality slezské, především ve Zlatých Horách, dnešním polském Zlotem Stoku (Rychleby), na Zlatém chlumu u Jeseníku a dvou lokalitách Vrbenska, Rudné a Pochně. Zatímco použití zlata v pravěku Moravy ještě nebylo spojeno s mincováním, doba laténská v 5. – 1. stol. př. n. l., kdy na našem území žilo keltské etnikum, přinesla již výrobu mincí. Zlaté mince také patří k prvním archeologickým nálezům z této doby. Po příchodu Slovanů na Moravu zlato jako platidlo na několik století zmizelo. Jeho roli v mincovnictví vůbec se v katalogu zhostili Dagmar Grossmannová a Jan Šmerda. Podali zde stručný chronologický přehled, do nějž z neznámých důvodů nezařadili v pasáži o slezském mincovnictví (vedle rožmberského mincování v Rychlebech) zmínku o ražbách vratislavských biskupů, když už na Moravě hovoří o významném postavení mincovnictví olomouckých biskupů. V obrazové příloze pak najdeme pěkné slezské ražby: vratislavský městský dvoudukát 1620 Fridricha Falckého, z téže mincovny vzešlá klipa ve váze dvoudukátu Matyáše II. 1617 a pětidukát lehnicko-břežských knížat Jana Kristiána a Jiřího Rudolfa 1610.

ŠOPÁK, Pavel a kol.: Znamení vertikál. Církevní a náboženský život českého Slezska od středověku po první světovou válku. SZM, Opava 2013. 558 s.

Třetí svazek edice Slezsko: Lidé a země stejně jako předchozí díly neopomenul se věnovat mincím a medailím slezské provenience. Tentokrát tvoří spolu s pečetěmi samostatný IV. oddíl (s. 185-201). Na výstavě a v katalogu byly představeny tyto ražby: takřka unikátní (ze sbírky Arcidiecézního muzea v Kroměříži zapůjčený) guldiner vratislavského biskupa Jana V. Thurza z roku 1508, bílý groš těšínského knížete Václava III. Adama 1560 a dvě zlaté

mince vratislavských biskupů jako vládců nízkého knížectví – dukát Martina Gerstmannna 1576 a dvoudukát Jana VI. ze Žiže 1603. Ze sbírek SZM se představily i medaile, vedle intronizačních ražeb olomouckých biskupů pamětní medaile vratislavského biskupa Heinricha Förstera k 50. výročí kněžství 1875. Vedle těchto luxusních děl byly vystaveny ražby vypovídající o církevní každodennosti: biřmovací medaile Terezy Springerové z Mikulovic z r. 1813 a medaile na posvěcení hasičské zbrojnice v Holasovicích-Kamenci z r. 1912. K uměleckým artefaktům s náboženským motivem byly zařazeny i litinové devocionálie odlévané v železárnách řádu Německých rytířů v Ludvíkově. Při jejich popisu vznikly terminologické nesnáze, např. termín „kruhová plaketa reliéfní“ je nesmyslem. Pokud je převážně kruhového tvaru, jedná se do průměru 200 mm včetně o medaili. Nad tento rozměr jde o medailon. Pokud má tvar čtverce, obdélníka nebo je jinak převážně přímkově ohraničený a alespoň jeden rozměr je do 200 mm včetně, jde o plaketu. Všechny rozměry nad 200 mm vymezují pak reliéf. V žádném případě není rozhodující, jde-li o artefakt jednostranný či oboustranný! Z faleristických objektů výstava představila soubor vyznamenání jesenického faráře Josefa Neugebauera, spoluzakladatele místního muzea, vyznamenaného rytířským křížem Řádu Františka Josefa.

KLEISNER, Tomáš: Medaile hrabat Coudenhove. Sborník Národního muzea v Praze, Řada C, sv. 57, 2012, č. 1-2, s. 150-155.

Rod hrabat Coudenhove se zapsal i do slezských dějin, Max Julius (1865 až 1928), který byl v letech 1915-18 posledním místodržícím v Čechách, byl od ledna 1908 do března 1915 zemským prezidentem rakouského Slezska. Z této pozice se stal protektorem I. rakousko-slezské svazové střelby v Žulové 1910, k níž byla vydána stříbrná klipa, jejíž popis a fotografii článek přináší. Autor odkazuje v literatuře jen na Wurzbachův katalog z r. 1943, tuto ražbu publikoval v roce 1987 Ľ. Szabó ve 250. čísle Zpráv Krajského vlastivědného muzea v Olomouci jako jeden z nových přírůstků zdejší unikátní sbírky střeleckých medailí a plaket.

Pokud není uvedeno jinak, je autorem K. Growka

Slezský numismatik nová řada, 17/2014

*Jako nepravidelný tisk vydává ČNS, pobočka Opava
Číslo dáno do tisku 31. 8. 2014*

Adresa redakce:

*Česká numismatická společnost, pob. Opava, Matiční 2a, 746 01 Opava
Květoslav Growka (k.growka@je.archives.cz)
Vlastimil Kočvara (maticslezska@atlas.cz)*

Grafická úprava:

Filip Raif - www.poustr.cz

